

Přítomnost

ROČNÍK IX

V PRAZE 31. SRPNA 1932

ZA KČ 2.—

Z kraje poslance Staňka

FRANTA KOCOUREK

Československý rekord

KAREL DOLEŽEL

Jak vypadá krise v Americe

JAR. HŮLKA

Hovory s nakladateli

Camera obscura

OTTO RÁDL

Nová tradice?

Proč nepřišla americká revoluce — Vlastenec č. 7

Půjčovna knih „MÍR“ Praha II, Vladislavova 2. Palác Báňské a hutní

NEJNOVĚJŠÍ ČESKÁ LITERATURA, JAKOŽ I NĚMECKÁ,
ANGLICKÁ A FRANCOUZSKÁ

OLIVER
Portable

CHOCHOLA A SPOL.
Praha, Václavské nám. 23

OVLÁDÁTE

SVŮJ STROJ TAK,

abyste nepotřeboval více věděti o automobilové technice? Máte-li zájem na snížení provozních nákladů svého vozu, objednejte si knihu, pojednávající přístupným slohem o konstrukci automobilového motoru z pera povolaného odborníka

ING. A. KUBÁTA

AUTOMOBILOVÉ

MOTORY P R A H A

640 stran

380 obrazů

v t e x t u

Brož. 80 Kč,

váz. 100 Kč

FR. BOROVÝ

nakladatelství

Poslední kniha KARLA ČAPKA OBRÁZKY Z HOLANDSKA již ve třetím vydání

Obsah:

Několik tváří. O poznávání cizích zemí.

O městech nizozemských. Grachty a kanaly. Stará města.

Od města k městu.

Člověk a voda. Na pláži. Přístavy. Po různých cestách.

Holandské světlo. Pastorale.

Oud Holland. Nové

Holandsko. Staří mistři. Po stopách dvou-

hlavého orla. Malý

národ. — S kresbami

autorovými. 92 str. —

Brožované Kč 12.—.

Vázané Kč 27.—.

U KNIHKUPCŮ

FR. BOROVÝ, PRAHA

Dvě vydání za šest měsíců rozebrána

OBSAH 34. ČÍSLA PŘÍTOMNOSTI: JIŘÍ HEJDA: Englišova cesta z krise. — **JAR. HŮLKA:** Jak vypadá krise v Americe. — Hovory s nakladateli. — **ESO:** Karlovy Vary—Hic Rhodus. — **GEL:** Miliardy mezi osudem a lidmi. — Úkoly státu. — Hakenkreuzleři a hakenkreuzleři. — Co s nimi? Plzeň—Brno. — Další rozumování zkroceného občana. — Šovinismus kolem rozhlasu. — Technika a noviny.

Přítomnost

za redakci
odpovídá **Ferd. Peroutka**

nezávislý týdeník

vychází ve středu v nakladatelství

FR. BOROVÝ V PRAZE II., NÁRODNÍ TŘÍDA 18

Telefon číslo 390-51 až 54 — Účet poštovní spořitelny číslo 35.622

PŘEDPLATNÉ NA ROK Kč 100.—, NA PŮL ROKU Kč 50.—,

NA ČTVRT ROKU Kč 25.—, JEDNOTLIVÁ ČÍSLA Kč 2.—

Užívání nov. známek povoleno řed. pošt a tel. v Praze č. 13301-24-VI z 10/1 1924

TISKEM KNIHTISKÁRNY ORBIS, PRAHA XII., FOCHOVA TŘÍDA 62

Z kraje poslance Staňka

I.

Želetava 23. srpna 1932.

Muž ze Strmilova

Obchodníkovi vejci a máslem Staňkovi ve Strmilově, městyši u Jindřichova Hradce, se narodil v listopadu 1867 syn František. Na vychování ho dali k dědovi Prokopu Veselému v Telči, kde chodil do obecné školy a potom do reálky, kterou absolvoval 1884. František pobyl také dvě léta v Praze na technice, ale studium strojního inženýrství se mu nelíbilo, protože prý nebylo v tomto oboru valných vyhlídek, jak praví kterýsi z jeho životopisců. Po vojně studoval na obchodní vídeňské akademii a prakticky své vědomosti zkusil uplatnit po prvé v obchodě dřevem v tak zvaných Kasárnách. Je to dvorec nedaleko Želetavy, na křižovatce silnic do Jihlavy a Telče, dvorec, který měl později přejít do jeho vlastnictví, stejně jako několik jiných velkostatků. Ale to ještě nezůstal zde, blízko Želetavy, která se měla stát jeho sídlem a ohniskem moci: vrátil se 1892 do svého českého rodiště Strmilova, když mu zemřel otec, a ujal se po něm obchodu vejci, máslem i hospodářství. Tady, ve svém rodišti začíná vlastně politickou kariéru, jako šestadvacetiletý mladý muž pozoruhodné energie a čilosti. Funke prvního radního ve Strmilově byla prvním stupínkem k politickým výšinám, druhým stupínkem byl úřad náměstka starosty a prvním vyvrcholením jeho kariéry den, kdy byl zvolen starostou Strmilova.

Zakládá čtenářský spolek, krátce potom Strojní družstvo, pracuje na Strmilovsku v dobytkařství a drůbežnictví, svou pílí a houževnatostí získává lidi v kraji. 1901 je vyslán do okresního zastupitelstva, vniká do otázek komunikačních a školských i finančních: zřizuje ve Strmilově veřejnou čítárnu, pokouší se o založení měšťanky a raiffeisenky. Ale tu naráží na svého politického místního konkurenta, dra Kaněru, který v tomto bodě nad Staňkem ve Strmilově vítězí a prosazuje zřízení záložny. Téhož roku dobývá druhého vrcholu své kariéry: v kraji Jindřichův Hradec, Třeboň, Lomnice nad Lužnicí a Nová Bystřice vítězí proti realistickému kandidátu dru Kaněrovi, mladočechu Karbovi a Němci Soukupovi a je zvolen poslancem na sněmu království českého. Má za sebou už pěkný kus práce hospodářské, založení družstevní mlékárny, Inářského družstva a obilního skladiště, v kraji, kde se do té doby o něčem podobném ani nensnilo. Přichází zvolení za říšského poslance za okresy Německý Brod, Humpolec, Dolní Královice, Vlašim, Ledec, Polnou a Přibyslav. Ví se o Františkovi, synu strmilovského hokynáře nejen v sousedním okrese, ale i v sousední zemi, která tehdy skutečně byla za hranicemi, v zemi moravské, zvláště v jejích západních krajích, blízkých jeho německobrodskému okresu.

Ale teprve když se přestěhoval na Moravu, sem do Želetavy, začíná opravdový rozmach muže ze Strmi-

lova. Na želetavský velkostatek, který vévodí želetavskému náměstíčku, nebo chcete-li být k městyši Želetavě méně roztomilí, tedy návsi, mezi kostelíkem a družstevním lihovarem, jehož organizace je po národohospodářské stránce nejvýš hodna pozornosti, protože tento podnik si mezi sebou prostě združstevnili členové Staňkovy mocné a na štěstí početné rodiny: kdyby želetavský magnát Staněk neměl tolik dětí, bylo by daleko nesnadnější zachránit ohromný hospodářský majetek před parcelací. Jenom když je člověkem tak bohatstvím oplývajícím, jako je Staněk, může si blahopřát k hojnému potomstvu. Ať potom přijdou páni, kdyby náhodou byli ještě větší páni, než on, nebo ať křičí zemědělský proletariát nebo tihleti komunisti, že má několik velkostatků a zámek a já nevím, co všechno: on, Staněk, nemá — kdyby na to přišlo — vlastně nic. To přece odevzdal svému synu, to patří druhému synovi a to zase zeťovi...

Domorodci o Staňkově kariéře

Jezdím do Staňkova kraje několik let. Byl mi přitažlivý nejdříve docela nepoliticky, vždyť je to také kraj Otakara Březiny, který sem z blízkých Jaroměřic jezdíval pravidelně do myslivny Majdalena za Krasonicemi, při silnici do Nové Říše, vždyť je to kraj Dobrého Díla a jeho oddaného a neoblomného služebníka Floriana, který vede nerušeně svůj skoro apoštolský život ve Staré Říši, kam vás ostatně zavede jeden z hovorů nakladatelských, a jsme-li už v té literatuře, je to také kraj dobrého člověka, znamenitého faráře a skvělého povídkáře, autora pověstných feuilletonů „kukátek“, Kosmáka, který se narodil v Martinkově, také jen kousek cesty od Želetavy, ale zase na druhou stranu, směrem k Moravským Budějovicům.

Od jisté doby, co se k hvězdám nad Jaroměřicemi a bojovně poustevnickým traktátům staroříšským mísí stále naléhavěji otázky politické a hospodářské, se stácel zájem také k jiné, neliterární osobnosti tohoto kraje, k želetavskému pánovi a vládcovi. Začaly hovory s lidmi Staňkova kraje, hovory, jimž Staňkova dlouhou doutnající a v poslední době již neudržitelné vybuchuvší touha po moci dodala neočekávané aktuálnosti.

Byly to hovory se známými, kteří se nesnažili mluvit pro tisk, protože naštěstí znovu zapoměli, že mají co dělat s člověkem od péra. Hovory s neznámými, kteří nemohli vůbec tušit, oč jde. S přáteli Staňka a s jeho nepřáteli, s lidmi politicky školenými, i takovými, kterým se nikdy nepovede proslovit nějakou teorii nebo vyjádřit se jinak a déle, než pěti nanejvýš jednoduchými větami.

Začněme loyálně hovorem s inteligentním agrárním funkcionářem, což je odrůda bohužel vzácná a hnutí republikánskému i republice nejvýš potřebná.

„Před válkou Staněk politický vliv neměl a byla to spíše legenda, udržovaná v kraji, aspoň podle mého názoru. Pokud šlo o hospodářské požadavky, v těch měl Staněk vliv už před válkou. Želetavů na příklad

zvelebil už před válkou. Probojoval naprostou novinku v želetavském kraji: provedení meliorace a regulace potoků. To nebylo daleko široko v kraji. Stejně nové bylo jeho zřízení družstevní mlékárny v Želetavě. Tehdy se Staněk ukázal výborným družstevníkem, ačkoliv byl sám pro individuální hospodaření, které až do dnešní doby zachoval. Byl proto, aby se malým lidem pomáhalo, ale při tom si ponechal svou hospodářskou moc a stále ji zvětšoval. Želetavě se silně zavděčil postavením měšťanské školy, která znamenala pro celý kraj první možnost venkovským dcerkám a synkům připravit se na střední školy, z nichž později, v době svého ministrování, pomáhal mnohým do úřadů. A z té měšťanky se za jeho ministrování dostalo mnoho žáků a žákyň k poštám, to se nezapomíná.“

To je první motiv, na který se při hovorech přišlo: Staněk je vlivný muž, nic mu není nemožného. Jedni vyprávějí, jak dostával jejich syny, bratry a otce domů, druzí jsou mu zavázáni, protože jim pomohl k úřadům, dlouhá řada požeňnaných intervencí u Staňka se proplétá jako hustá síť celým jeho krajem a sahá daleko do sousedních okresů, kde vždycky najdete někoho, komu pomohl. Odtud se rekrutují také lidé, kteří jsou Staňkovými ctiteli přes ideové rozdíly. Pochopitelná vděčnost, imponující pocit velikosti a všemocnosti, která obklopuje nimbem želetavský velkostatek. Kouzelná příchůť neobvyklých možností, nadlidské síly, kdosi výjimečný, hrdina, i když naruby, v řečích odpůrců, kteří Staňkovi rostou nepřijemným tempem a nehezkou měrou právě v těsném okolí jeho sídla, jak o tom ještě uslyšíme.

Staněk se v Želetavě pustil nejdřív do lnářství a bramborářství, vedle toho zakládá lihovar v Jilmě a Dolních Dubenkách. V nových volbách, které se konaly v roce 1906, se vydává Staněk do boje zvláště riskantního, žene útokem na mandát v kraji zakořeněného monsignora Stojana, pozdějšího olomouckého arcibiskupa. Jako zemský poslanec — Staněk je jím už po druhé — stupňuje tempo hospodářské výstavby v kraji, zakládá další lihovary, mlékárny, agituje pro stavbu silnic, provádění meliorací a pro jiné podniky, které pomáhají na nohy kraji do té doby úplně zaostalému. 1911 se stává Staněk předsedou strany a předsedou výkonného výboru, po sloučení moravské a české agrární strany a po její přeměně na republikánskou stranu zemědělského a malorolnického lidu je jejím místopředsedou.

„Jak to tady bylo před volbami do říšské rady? Celý kraj byl zamořen klerikály. Sedláci tu byli samí klerikálové, jen v Želetavě a ve dvou, třech vesnicích se někteří lidé odvážili nejt s klerikály a právě z těch několika míst se později vyvinula střediska protiklerikálního boje. Nejbojovnějším proti klerikálům byl poslanec Staněk. Ten přišel jednou dokonce i na jejich tvrz, poutní místo Humpěříček, však to znáte u Krasonic, a tam s několika lidmi měl odvalu vystoupit a promluvit přímo v jejich shromáždění, třebaže předem věděl, že ho čeká nářez. Ten také Staněk i jeho věrní dostali, ale nemyslete si, pořádně nabito dostali, pěstěma a holema, no ale to přineslo Staňkovi požeňnaní: všude po kraji se o tom mluvilo, začaly se tvořit protiklerikální skupiny, jejichž vůdcem se přirozeně stal Staněk. Byl první člověk, který nesl pokrok do našich vesnic, za ním se táhly tisíce lidí, kteří

třebas nesouhlasili s jeho politikou, ale viděli v něm neohroženého bojovníka proti rakouské klerikální moci.“

Viděno z jeho kraje, byl tedy hnací silou Staňkovy politické kariéry vedle praktické hospodářské činnosti boj protiklerikální. Podle svědectví jiného muže, za nímž jsem pro jeho znalost místních poměrů zajel, vyhrál Staněk v kraji proti klerikálům tím, že se spojil se sociálními demokraty, kteří měli dost hlasů. Tehdy klerikálové ve svých volebních projevech psali: „Katořici, neprodávejte českou a křesťanskou Moravu nevěrcům! Nevolte Staňka, ale odevzdejte svůj hlas Janu Jílkovi, dělníkovi v Třebíči!“

Od té doby, kdy Staněk vyhrál nad klerikály, je možno říci, že teprve nabyt všude v kraji politické váhy a pevně zakotvil v celém kraji, kde se stal uznávaným vůdcem lidu.

Až po tento bod historie je želetavský vůdce mužem opravdu obecně oblíbeným a zbožňovaným. V těch dobách — před válkou — ho na příklad v Želetavě volili všichni občané, skutečně do jednoho, dokonce i farář — jedině želetavský kostelník si tenkrát postavil hlavu a pro pana poslance nehlasoval, čert ví proč. Takové nadšení Želetava už sotva zažije, jako při takových staňkovských volbách, které byly podle ústního podání účastníků slavnou událostí. Když byl Staněk zvolen za jihlavský kraj, uspořádan tady lampionový průvod, na náměstí hrála hudba, střídalo se z hmoždírů, střídalo se z pušek, tam, kde se říká Na stráni, kdekomu hořelo srdce pro pana poslance, který „držel krásnou řeč, teda jako děkoval“... Na nemensší nadšení vzpomínají v Telči, kde Staňka volili na reálce všichni, proti stojanovcům.

„Ach, kam sme my to jen dali hlavu!“ vzdychl si dělník, zapředený do hovoru. „Já taky byl do něho celej blázen a dneska bych si nafackoval!“

Nenechává práce, v cihelně u silnice, je třeba pracovat, dokud je hlína pěkně vláčná, v tom žáru se musí dělat rychle. „To snad byla pravda, ale už není, že pan Staněk pomáhal malým lidem, já bych vám o tom mohl moc vykládat, když chcete, přijďte za mnou o svačině, to si můžeme popovídat.“

Ona totiž mezitím byla válka. Ta sama o sobě podle mnoha souhlasných svědectví neznamenala Staňkův obrat, ale byla předehrou k němu. Jistě to souvisí i se sociálním a hospodářským Staňkovým postavením: na želetavský statek se pan poslanec přiženil, vzal si jednu z dcer místního velkostatkáře Kircnera. Staněk však byl strašně zadlužen: na želetavském velkostatku, odhadnutém před válkou, to jest také před jeho rozkvětem a rozšířením, přibližně na 100.000 zlatých, vězel prý dluh reprezentující dvakrát větší částku. Nebyl u Staňků nijak vzácný exekutor, který byl snad pilnější než třeba z nátlaku novoříšských klášterníků, kteří proti němu vydali svého času brožuru na obhajobu Stojana ve volebním zápase. Novoříšský klášter měl koupit podle tvrzení jistých dobře informovaných osob pohledávku záložny, která Staňkovi půjčila peníze a tak měl být Staněk zničen hospodářsky a vyhnán ze Želetavy, aby byl politicky nemožný. K zadlužení vedla Staňka intenzivní politická činnost, při níž noviny, schůze, letáky a všechno ostatní šlo na jeho vlastní účet, od strany v těch dobách nedostal nic.

Na dožínkách ve Stonařově

Válka byla příležitostí k zacelení finančních nedostatků, teprve po ní se po této stránce zrestauroval a zdvihl, ovšem, jak náleží, ale to zatím necháme.

„Ještě na začátku a i v průběhu války se Staněk ukázal vůdcem chudého horského kraje, a plně se uplatňoval v různých formách. V době největší tísně přijížděla na jeho velkostatek řada lidí, jimž vypomáhal aprovisačně, věřte mi to, tenkrát ještě lakomý nebyl. Také politicky šel nahoru: jeho řeč v parlamentě 2. října 1918 byla otištěna a zvláště rozdávána do všech vesnic, jeho poselství čteno jako evangelium všemi venkovskými lidmi. Jestliže byli lidé ticho ze strachu o chleba nebo o život, teprve po tomto projevu Staňka poznal venkov jasně, že vítězství je na straně českého národa a venkov se za Staňka postavil.“

Do kapitoly Staňkova rakousko-uherského loyalismu, o níž nemáme v úmyslu se šířit, patří vedle pověstného telegramu, jímž poslanec Staněk jako předseda Českého Svazu blahopřál generálovi Boroevičovi k vítězství na Piavě („Pošleme tomu vrahovi telegram,“ pravil tehdy Staněk, „je beztoho Slovan, snad se to snese“), a ještě jeden dokument, který není sice slavný ani známý, ale stojí za zaznamenání: v těžkých dobách 1917 přišel z Ruska legionář Zima, aby se doma informoval a zprostředkoval nějaké zprávy. Zima přišel také do Želetavy za poslancem Staňkem. Ale ten prohlásil, že s tím nechce nic mít a tak milému legionáři nic nezbyvalo, než zajet do Prahy, kde se sám nějak protloukl k členům Maffie.

Z jiného rozhovoru s politickým exponentem v kraji:

„Po převratu byl Staněk překvapen událostmi, které se valily rychleji, než očekával. Protože byl uznáván za vůdce i z vedoucích míst, nejen zdola, byl postaven na rozhodující místa a tam vykonal mnoho v působnosti svého resortu. Víte, že byl zastáncem vyvlastnění dolů, ale sotva víte, že se prohlásil po převratu pro úplné rozparcelování velkostatků, s devisou, že se má nechat každému jen tolik, co stačí k obživě rodiny. Sám jsem ho slyšel, když veřejně prohlásil: „Vyvlastnění a parcelaci si doba vyžádá i proti vůli majitelů dolů a půdy.“ A bylo to na jaře roku 1919. Tenkrát šel Staněk ještě s proudem doby, protože byl ve spojení s malými lidmi a viděl zblízka jejich potřeby a znal jejich způsob myšlení. Představte si, že dal dokonce svolat schůzi o rozparcelování jednoho ze svých velkostatků, sám pro parcelaci byl. Tu schůzi z jeho podnětu uspořádal Staňkův člověk, učitel Vašíček, teď je v Telči. Jak se jmenoval ten velkostatek? „Hory“, kus cesty tady za tím lesem.“

Takhle dnes, 1932, kdyby byl někdo tak laskav a svolal mu do Želetavy schůzi s vysoce aktuálním programem „Parcelace Staňkových velkostatků“! A přece by to byla jediná cesta ke skutečné moci a srdci drobných zemědělců a středních sedláků, jejichž jménem Staněk zahajuje svou divokou opozici proti ministerskému předsedovi Udržalovi a ostatním svým kolegům, kteří se provinili tím, že zapomněli uvolnit ministerské křeslo odpočinutému v tom směru želeťavskému magnátovi.

Měl jsem vzácnou příležitost seznámit se blíže s ideami opozičního programu bývalého a rádoby budoucího ministra Staňka, ale o parcelaci jeho velkostatků jsem se v té souvislosti nedověděl nic.

Mohlo by se nadepsat také „Honba za místopředsdou Staňkem“, protože to bylo stíhání jeho stop v kraji. Do Želetavy nepřišel, ale dostal jsem věrohodnou zprávu, že bude přítomen na dožínkové slavnosti ve Stonařově, Stonnern, silně německé osadě ležící mezi Želetavou a Jihlavou. Auto a za ním! Byla by tu taková řada zajímavých otázek, i kdyby se nezačalo tak radikálními požadavky, jako propagoval ministr Staněk roku 1919.

Je neděle, modrá obloha, teplo, ideální podmínky pro dožínkovou slavnost. Nedávno založená organizace republikánské strany se shromáždila v polích nad osadou a vrací se už zpět, s pěti jezdci selské jízdy v čele průvodu. Ve dvoře agrárního hostince čeká už několik werichovsky nalíčených masek, scházejí se republikáni a přihlížejí s nelíčeným zájmem ještě nelíčenějšímu předvádění dožínkových zvyků. Tady, v tak silně německém území, cítíte nově význam a půvab české řeči, deklamované neohroženě za rovněž nelíčeného napovídání místního mistra krejčovského.

U stolku hostů sedí muž, který mi jedině může do jisté míry nahradit nepřítomnost Staňkovu: je to poslanec Marek, nevím, jestli pravá nebo levá, ale rozhodně jedna z rukou odbojného úřadujícího místopředsedy. Žádám ho o rozhovor, svoluje, ale čeká ho před tím řeč k lidem, kteří se sem sešli. Je ve Stonařově po druhé, ale česky tu bude mluvit po prvé. Jde se na zahradu, polovina děvčat a chlapců ve slováckých krojích, která tu je také na místě jako uniforma. Trochu se tančí, potom se ujímá slova agrární tajemník Kypr, má dnes řečnickou premiéru, po něm vystupuje poslanec Marek. Dorost, rolníci a chalupníci, jejich ženy a dívky stojí v půlkruhu kolem řečnického stolu a poslouchají, poslouchají slova naděje na konci bohatých a přece skoro beznadějných žní.

„Z čeho vyrostla svoboda národa? Z ničeho jiného, než ze skromnosti, z toho, jak rozmařile se dnes žije, nebude nic . . .“ říká. Mluví velmi názorně, rutinovaně, umí ty lidi chytout, dobývá úsměvy, smích a potlesk, ale docela vážně, pod hladinou profesionální řeči významného jejich funkcionáře, jaký bude osud těchto lidí? A kde by se měla nejvíc uplatňovat slova o skromnosti a obětavosti, z níž svoboda roste a již se zachovává? Nemožu se zbavit obrazu Kasáren, Anděla, dvou ze Staňkových velkostatků, nedovedu se zbavit vzpomínky na jiné agrární velmože, jako je Beran a řada ostatních milionářů.

„Je to pravda, docela pravda,“ říká chvílemi posluchačka vedle mně, se stříbrnými vlasy a svátečně založenými svalnatými a vrásčitémi rukama. Ách, maminko, agrárnícká pravda je daleko od pravdy, jak ji žiješ ty, tvůj táta a ostatní, kteří zítra po východu slunce budou zase na poli, pokračovat ve věčné dřině, která čím dál méně nese.

Než skončil poslanec Marek a než začal svůj pracovní projev zemědělský místní zbytkový velkostatkář, dověděl jsem se, že Staněk bude v Opatově, nepříliš vzdálené obci, kde odhalovali téhož odpoledne pamětní desku F. B. Štěpničkovi, který napsal jednu baladu a byl buditelem. Zamluvil jsem tedy vůz a nabídl se, že v něm doprovodím poslance Marka k dalšímu cílovému bodu Staňkova pobytu, do Opatova.

Ani tam nebyl. Abych přece jen zachytil toho dne kus staňkovského názoru na situaci, vyrval jsem po-

p o z n á m k y

Nová tradice?

Agrární pravice volá po nových volbách; pomáhá jí při tom tisk Jiřího Stříbrného, ale toto rozčilení není s to přesvědčiti, že nové volby jsou nutny, že by přinesly větší změny v silách jednotlivých stran a že by po nových volbách stouply naděje agrární pravice, že prosadí vše. — Jde tu však také o otázku, která souvisí s tvořením tradice politické, parlamentní tradice. Tvoří se. Řeší-li se (zhruba) táž situace tvímiž prostředky, sahá se později k týmž prostředkům. Tvoří se tradice. Tak počíná se tvořit situace, že nastává-li zlom v linii vnitřní politiky, dochází k novým volbám, aniž by vypršelo zákonodárné období Národního shromáždění. Navykáme si řešit krize novými volbami. Málokde a málokdy dodrží zákonodárné sbory své legislativní období. Můžeme také říci, že i po této stránce politický vývoj je u nás daleko klidnější než jinde. Ale přes to není potřeba při každé krizi volat po nových volbách, když je možnost zkusit to s jinou vládou, s jinou většinou. Vstup Němců do vlády umožnil tvoření různých většin; v tom je jeho velký význam. V době všennárodní koalice nebylo z krise jiného východiska než nové volby; nepočítáme za východisko úřednickou vládu, která u nás de facto není úřednickou vládou a je jen rozpačným intermezzem mezi dvěma vládami. Dnes je možno vytvořit více většin. Není potřeba sahat hned k léku nejradikálnějšímu, když by to (snad) spravil lék méně radikální. Nepotřebujeme každou krizi řešit novými volbami. Tím bychom tvořili tradici, která by byla nejen drahá, ale i nepraktická. V. F.

Proč nepřišla americká revoluce

Chicago, v srpnu 1932.

V květnu, v červnu vás přivítali v kancelářích mrakodrapů kolem Wall Streetu nebo v drahých hotelech na Park Avenue otázkou: „Slyšel jste už? Ve Philadelphii (v Pittsburgu, v Chicagu) čekají revoluci.“ Senátor, kterého jste vyhledali ve Washingtonu, obdržel právě zaručenou zprávu, že do týdne vypukne vzpoura v New Yorku. Boháči, pokud zbyli, plnili svá venkovská sídla zásobami potravin a poslali ženy a děti napřed. Intelektuálové objednávali knihy o pětiletce a začali číst Lenina. Profesoři na obchodních školách univerzit kritisovali podnikatelskou soustavu. Ve vážných a usedlých magazínech objevily se články o tom, dostaví-li se revoluce za měsíc nebo až příští rok. Majitelé cenných papírů pak vás ujistili, že je převrat zrovna za rohem. — Načež přišel červenec, přišel srpen a revoluce stále nikde. Nezaměstnané veterány vyhnala hrstka vojáků z Washingtonu, činnost průmyslu se ještě snížila, papíry šly nahoru, v Chicagu se konaly sjezdy stran a chicagským učitelkám dali čtrnáctidenní plat — tohle všechno bylo v novinách, a vražda tabákového krále Reynoldse a Olympiáda a německo-americký boxmatch, jenom o revoluci nebylo slechu. Konečně přestala být „fashionable“ i u stolků, kde hrály bridge dámy ze společnosti, a v profesorských klubech.

slance Marka z náručí jeho věřících a usadil se s ním v odlehleém pokoji, kde jsem mu dal několik otázek. V pevné důvěře, že většinu toho stejně bude myslit Staněk. Vyšel z toho rozhovor, který reprodukuji:

Jak se díváte na funkci obilního syndikátu?

„Jak dnes situace vypadá, jeví se obilní syndikát zbytečností, je to pleonasmus. Pro regulaci pšenice by úplně stačila dosavadní opatření a devisová centrála — dovozní listy, a tak dále. Sami zástupci syndikátu prohlásili, že na vývoj cen ovsa a žita nemají vliv.“

Jaký vývoj předvídáte?

„Doufám, že až se sejde parlament, najde se tolik rozumných lidí, aby pochopili, že zemědělec nemůže stále doplácet na své podnikání a že za svou práci musí dostat přiměřenou odměnu.“

Valorisace cen, nebo snížení kursu koruny?

„Držet korunu, ale snížit úrokovou míru, při čemž doufám, že i stát by mohl mít s hlediska svých financí zájem. I podnikavost se musí v národě podporovat. A proč by někdo podnikal, když má bez práce záruku 6% až 8% zisku z uloženého kapitálu? Příklad nesprávného hodnocení: za hodnotu 2000 korun, jež si vypůjčil zemědělec roku 1927 v předpokladu, že za ně dá hodnotu rovnocennou 10 metrům žita, má dnes 1932 dát dvacet i více metrických centů?“

Je republikánská strana za všech okolností ochotna hájit republikánskou státní formu, zvláště nyní, kdy se ozývají hlasy, které ji puncují na stranu reakční, fašistickou?

„Republikánská strana trvala, trvá a bude trvat na demokratické formě. Vezměte do ruky dějiny selského stavu, uvidíte z nich, že zemědělec má tak smutné zkušenosti z tak zvaných pánů, že jediná demokracie je mu zárukou, že bude moci hájit své spravedlivé požadavky.“

Bude podle vašeho mínění zachována jednota republikánské strany?

„Pokud jde o jednotu strany republikánské, překvapuje mě, že v některých časopisech se z různých stran vůbec tato otázka nadhazuje. Dějiny republikánské strany by mohly každého přesvědčit, že demokratická forma není pro republikánskou stranu jen formou, ale každé jednání že dodržuje demokratické formy, počínaje místní organizací, přes župní výbory případně i říšský výkonný výbor až k předsednictvu strany. „Vítězí ten názor, který najde většinu. Naděje na rozklad republikánské strany jsou marné: Špatný sedlák, který rozbije grunt, protože se pohádal se ženou. Rozbroje ve straně nejsou, jen každý z nás hledá cestu, jak ven z bídy zemědělství a státu. Je přirozeno, že názory na řešení dnešní tísně nejsou stejné.“

A tak jsem se dověděl, že je v agrární straně vlastně všechno v nejlepším pořádku. Pokoušel jsem se jít dál, trochu do žaludku, ale prosím vás, nemožnosti nemožno žádat. Poslanec Marek mně v tom směru kladl inteligentní a účinný odpor. A tak nezbyvá, než pustit se na cestu sám.

Čeká nás ostatně malý výlet po Staňkových velkostatcích a cihlář u své svačiny a řada jiných, jejichž bolesti a stíznosti nám osvětlí Staňka zaměstnavatele, Staňkovo dobrodětství v poslední době. Hovory s nimi nám vysvětlí, proč Staněk ztratil půdu důvěry v železavském kraji a proč se musí ohlížet po nových končinách, kde ještě lidé dají něco na silné sliby a radikální řeči.

Franta Kocourek.

jsou dělníci lepšími zákazníkmi než byli dříve. Kdo měl fordku, nechá si ji, dokud mu kupec prodává na úvěr, a jezdí s ní, i když mu kručí v žaludku. Ztratit auto znamená v Americe společenskou deklasifikaci. Ne nadarmo se odhaduje, že průměrný Američan vydává čtvrtinu svých příjmů na dopravu, tedy na rodinné auto. U nás podlomil revoluční náladu Baša, když po válce srazil ceny bot. Člověk dobře obutý neběží na barikády. V Americe se člověk cítí rádným členem společnosti, dokud má nohu na plynu. Kůže a guma jsou nejsilnější izolací proti revolucím.

Jak se žíví američtí nezaměstnaní, na které se nedostane z dobročinnosti? Rodinnou solidaritou. Krise zde upevnila rodinu, a to i rodinu v širším smyslu. Tak jako se Američan nestará o své spoludělníky, je ochoten pomoci členu své rodiny. Často je žena jediným jejím zaměstnaným členem a žíví třeba několik osob. Je tomu tak zejména v černošských čtvrtích. Černoši jsou první, kteří se v krizi vysadí, a poslední, kteří dostanou nové zaměstnání. Po válce se statisíce černošů z jihu vystěhovaly do severních průmyslových středisk. Dnes tvoří jádro armády nezaměstnaných — a na dohlednou dobu nezaměstnatelných. Procházíte-li se newyorským Harlemem neb chicagským „černým pásem“, vidíte před domy i v oknech plno černých mužských tváří. Dvě třetiny černošů jsou bez práce. Jejich ženy a dcery slouží zatím jako posluhovačky, myčky, pomocnice v domácnostech. Před několika roky nebyla služka k dostání. Dnes nabídka převyšuje poptávku, a mzdy klesly na polovic. „Černý pás“ je vydržován ženami. Co platí o černoších, platí v menší míře též o bílých přistěhovalecích. Amerika je kastovní společností, a italský nebo litevský přistěhovalec stojí jen o něco málo výše než negr.

Americká města jsou rozdělena podle národnosti. V přistěhovaleckých čtvrtích je bídy nejvíce. Ty však Američan nepokládá za Ameriku. Zde najdeme také nejčastěji biografy, otevřené celou noc. Kde nemá už na činži, koupí si lístek do movie a spí tam, aspoň v zimě. V létě spí na novinách v parku. Hodně nezaměstnaných odchází na venkov. Kdo si zachránil trochu peněz, kupuje opuštěnou farmu, zejména v Nové Anglii, kde zemědělství už celá desetiletí bylo v úpadku a kde velké plochy orné půdy znovu zarůstaly lesem nebo se staly pastvinou. „Jít na farmu“ je ostatně oblíbeným prostředkem záchrany mezi nezaměstnanou inteligencí. Architekti, účetní, novináři, učitelé odcházejí na osamělé farmy buď z nutnosti nebo prostě proto, že je to právě v módě. Jak dlouho tam vydrží, je jiná otázka.

Jen zřídka se vzhopí nezaměstnaní ke kolektivní akci a i ta dopadne typicky americky. V Seattle se nezaměstnaní zorganizovali v „Unemployed Citizens League“, porazili ve volbách staré strany, zvolili si starostu a městskou radu a pustili se do práce. Je to jeden z nejzajímavějších sociálních experimentů v poslední době. Zavedli přímou bezpečnostní směnu práce za životní potřeby. Ústřední kancelář přiděluje pracovní síly farmářům, malým výrobcům, stavitelům. Nodostanou mzdu v penězích, nýbrž v obilí, ovoci, stavebním materiálu. Farmář, kterému se nevyplácí prodávat za nízké ceny, je ochoten rozdělit se o sklizeň s nezaměstnanými, kterým nepotřebuje platit v hotovosti. Zatím nezaměstnaní mechanikové sbírají za městem součástky z vyrazených aut, montují je dohromady, až se s nimi dá jezdit, a svažejí potraviny a jiné předměty, které nezaměstnaní jejich kolegovi dostali mzdou. Benzin dostanou buď zdarma nebo jej odpracují. Nemůže-li nezaměstnaná rodina platit činži, dostaví se k domácímu pánu deputace nezaměstnaných zedníků a řemeslníků a nabídne, že za dlužný nájem provedou potřebné opravy. Majitel domu je obvykle rád, protože by byt beztak nepronajal. Kromě toho ví, že není radno vyhodit někoho na ulici. Jinak se mu stane, že mu náhle nefunguje vodovod nebo mu spadne komín. Po druhé pak už pro nezaměstnané práci má. Město původně vymáhalo na nezaměstnaných daně. Po volbách toho ovšem zanechalo. Všechna práce i naturální odměny jsou přesně účtovány ústřední kanceláří, kde pracují nezaměstnané stenotypistky a kancelářské síly, a kterou vedou nezaměstnaní ředitelé, inženýři a obchodníci, kteří přišli o své krámy. Je to ovšem návrat k primitivním formám směny, ale o nic horší než naturální směna mezi státy. V Seattle nemají z úspěchu Unemployed Citizens League jenom radost. Obávají se, že půjde dál, než se hodí různým zájmům, a že nakonec bude diktovat městu a jeho občanům. Proto se také podobné pokusy v jiných městech nezdařily a Seattle zůstává bílou vránou. Bída sama k revoluci nestačí. Jinak by dnes v Americe vládl komunismus. „Revoluce hlav a srdcí“ není frázi, nýbrž nezbytným předpokladem revoluce politické i hospodářské. Americké dělnictvo je třídně neuvě-

domělé, politicky zaostalé a primitivní kulturně. Z takového materiálu se dělají malí buržoové, nikoliv revolucionáři. Nejen komunismus, ale i socialismus má dnes v Americe menší vliv než měl před desíti roky. V hospodářském myšlení musí Amerika dále dohánět Evropu. Tři roky krise na to nestačily. Amerika se naučila krísi velmi málo. Musila by trvat ještě několik let, aby změnila mentalitu širokých vrstev. Inteligence je jim vzdálenější než v Evropě. Její radikalismus je pak hodně přechodný a vyprchá, jakmile se hospodářská situace, třebaš jen dočasně, změní. Konečně je možné, že chybujeme, srovnáme-li Ameriku s Evropou. Američané jsou dnes, a budou i v budoucnosti, jiným lidským typem, s odlišnými reakcemi a vlastním, svérázným postojem k problémům jednotlivce i společnosti.

Frant. Munk.

národní hospodář

Karel Doležel:

Československý rekord

Přivrženci vysoké celní ochrany, hlavně z agrárního tábora, nestačí nás stále ujišťovati, že jen největší nezávislost na dovozu může přinést zlepšení v naší hospodářské situaci. Nevyhovují-li cla, musíme si prý pomoci kontingenty a jinými vhodnými prostředky k rentabilitě svého hospodářství a hlavně ovšem zemědělství. Z řad přivrženců vysoké celní ochrany slyšíme velmi často hlásati, že napřed musíme zabezpečiti těžce ohrožené vlastní hospodářství a pak teprve můžeme pomýšleti na nějakou mezinárodní solidaritu. Není divu, že v dnešní době veliké tísně a zmatku nacházejí podobné argumenty příznivé přijetí i u lidí, kteří jinak jsou rozhodnými odpůrci ochranné politiky. Na první pohled se zdá, že nelze nijak odporovati zásadě, podle níž nutno omezovati všemi prostředky dovoz, klesá-li z jakéhokoliv důvodu vývoz našeho zboží do zahraničí, poněvadž bychom jinak tento dovoz z ciziny nemohli zaplatiti.

Není však

naše ochranná politika

přece jen do jisté míry zodpovědná za pokles vývozu? Nesporně, že celá řada našich ochranných opatření vyvolává podobná odvetná opatření. Ale dnes chceme ukázati na něco jiného. Přepjatá celní ochrana způsobuje, jak známo, vzestup cenové hladiny, a vysoké ceny znemožňují zase vývoz, poněvadž cizina kupuje tam, kde jsou ceny nejnižší. Je přirozeno, že čím menší trh představuje stát, který si libuje v přepjaté celní ochraně, tím více projeví se vysoké celní sazby v cenové hladině. Všeobecně vysoká celní ochrana ve Spojených státech má sice za následek vyšší náklady výrobní všech výrobků, ale přesto je zde veliká řada oborů, které mohou dodávati laciněji nežli kterákoliv cizí konkurence. Je to proto, poněvadž vedle přirozených předností poskytují Spojené státy veliký trh pro značnou řadu průmyslů, který umožňuje výrobu v dostatečně velikém měřítku, aby se dalo využití všech technických pokroků a mimo to rozsah tak velikého trhu ztěžuje monopolní tendence. — Československo a mnoho jiných států těchto výhod nemají. Kdybychom se museli omeziti jen na domácí trh, museli bychom ve většině případů vyráběti mnohem draže nežli cizina. Vidíme to dobře na celé řadě průmyslů, které žijí jen z milosti celní ochrany. Zvyšujeme-li však stále celní ochranu, znemožňujeme vývoz i těm průmyslům, které by jinak byly s to vyvážeti, poněvadž všeobecná vyšší cenová

hladina nemůže zůstat nakonec bez vlivu na jich výrobní náklady, zvláště ovšem tehdy ne, zdražuje-li celní ochrana přímo jich suroviny, polotovary nebo provozní zařízení.

Nepříznivý vliv vysokých celních sazeb

na cenovou hladinu jest někdy nesnadno zjistiti, poněvadž ceny v celém světě prudce klesají a onen vliv ochranné politiky v určitém státě jeví se tím, že jeho cenová hladina sice také klesá, ale mnohem pomaleji. To je právě případ Československa. Československý velkoobchodní index za rok 1930 (průměr) byl 117 při základě 100 v roce 1913. To znamená asi tolik: zboží, za něž bychom byli dali před válkou ve velkoobchodě u nás 100 kg zlata, dostali bychom v roce 1930 za 117 kg zlata. Byly tedy u nás velkoobchodní ceny vyšší nežli před válkou, ale to nebylo našemu zahraničnímu obchodu na překážku, poněvadž většina našich konkurentů měla cenovou hladinu ještě vyšší (Německo 124.5, Anglie 120, Holandsko 119, Švédsko 122, Švýcarsko 126, Japonsko 137, Spojené státy 124, Rakousko rovněž 117) a jen některé státy měly cenovou hladinu nižší. — V roce 1931 však nastal pro Československo nepříznivý obrat, neboť naše republika ocitla se v trojici států, jichž velkoobchodní cenová hladina se nejméně dovedla přizpůsobiti všeobecnému světovému poklesu velkoobchodních cen. Československo mělo v prosinci 1931 vedle Německa (103.7) a Švýcarska (103) nejvyšší velkoobchodní cenový index (102).

V roce 1932 dobývá Československo dokonce rekord... jest

zemí s nejvyšším velkoobchodním cenovým indexem

na světě. Náš velkoobchodní index (ve zlatě) za červen tohoto roku byl 97, německý 96.2, anglický 74, francouzský 80, italský 81, španělský (duben) 72, belgický 74, holandský 78, švédský 75, švýcarský (květen) 96, rakouský 89, polský 78, japonský 67, Spojených států 92, kanadský 94, argentinský 73.

Vidíme, že s výjimkou Československa, Německa a Švýcarska všechny státy, tedy nejen ty, které opustily zlatou měnu, mají velkoobchodní cenový index ve zlatě značně pod předválečnou úroveň, již jsme označili číslicí 100. Při tom si musíme uvědomiti, že pro žádný ze jmenovaných tří států s cenovým indexem blízko 100 není relativně vysoká hladina velkoobchodních cen tak nebezpečná jako právě pro Československo. Německo i při poměrně vysokých cenách na domácím trhu může konkurovati s cizinou, poněvadž provádí, jak otevřeně bylo na kompetentních místech doznáno, dumpingovou politiku, prodávajíc skoro napořád do ciziny laciněji nežli doma. Pro nás je tato cesta přirozeně neschůdná a to nejen proto, poněvadž nám schází ve většině případů potřebná kartelová organizace, ale v první řadě proto, poněvadž by náš malý trh podobného zatížení prostě nesnesl. Již dnešní rozsah našeho dumpingu těžce doléhá na československého konsumenta. — Švýcarská platební bilance zase jest mnohem méně citlivější na případné poklesy vývozu nežli jest tomu v případě našem nebo německém a mimo to vysoce kvalitní výrobky švýcarských továren odolávají mnohem lépe konkurenci i při vyšších cenách.

Nechceme však čtenáři zatajovati, že cenový index neposkytuje přímého důkazu o tom, zda vývoz té které země může obstáti v cenové

soutěži na mezinárodních trzích, poněvadž všeobecně vysoká hladina velkoobchodních cen nemusí ještě znamenati vysokou cenovou hladinu oněch druhů zboží, jež pravidelně vyvážíme. Pokládáme za vhodné na podobnou námitku předem upozorniti. To jest však námitka jen teoretického rázu. S velikou pravděpodobností můžeme tvrditi, že značné opozdění v poklesu naší velkoobchodní cenové hladiny bylo zaviněno vysokými celními sazbami spolu s různými administrativními opatřeními ztěžujícími dovoz cizích výrobků. Tato vysoká cenová hladina jest jednou z hlavních příčin poklesu našeho vývozu, jehož průbojnost se stále menší. Tento vývoj skrývá však i značná nebezpečí pro naši měnu, poněvadž nelze trvale udržeti žádnou měnu, jejíž kupní síla neodpovídá určitému průměru. Československá koruna představuje několik miligramů zlata. Dostane-li se však u nás za zlato mnohem méně zboží nežli kdekoliv jinde v cizině, pak bude přece těžko dosavadní paritu udržeti. Nápravy lze dosáhnouti pouze snížením cenové hladiny a to prozatím alespoň na úroveň těch států, které neopustily zlatou měnu. Z nepodařeného pokusu v Německu víme, že nepomůže, vyjednávají-li se na jedné straně přísná nařízení o snížení cen, kdežto na druhé straně se podnikatelé proti přílivu cizího zboží chrání nesmyslně vysokými cly. Má-li některý stát mnohem vyšší ceny nežli celý ostatní svět, pak je vysvětlení tohoto abnormálního stavu nasnadě: vysoká cla nebo jiná opatření ztěžující cizí dovoz a tím i konkurenci. Jediný jest také prostředek, kterým lze zjednatí naprosto spolehlivě nápravu: začítí s pozvolným odbouráváním celních hradeb!

Lehkomyslnost a povrchnost, s jakou se doporučuje v určité části našeho tisku další zostřování celní ochrany, jest zarážející. Podle agrárních listů se dá souditi, že veliká část předáků této politické strany představuje si konečnou záchranu zemědělství prostě tak, že agráři by přikývli k nejprísnejší kontingentaci dovozu průmyslových výrobků a za to by si zase vyměnili ještě větší stlačování zemědělského dovozu. Navrhovatelé se tváří, jako by opravdu věřili v neomylnost tohoto prostředku, ale nám se zdá, že tento trik se nehodí ani na oklamání sedláků ve Zlámané Lhotě, poněvadž jsou to velmi praktičtí lidé, jež se nedají uchlácholiti ani sebevětším vzestupem cen zemědělských výrobků, kdyby v budoucnosti museli dáti za oblek šest metrů žita místo dosavadních čtyř. Pro lidi střízlivě myslící je celý problém jasný: musíme zvýšiti produktivitu jak zemědělské tak i průmyslové práce, aby to odpovídalo poměrům v ostatním světě. Jediné tak můžeme dosáhnouti blahobytu. Myslí-li však někdo, že malá výkonnost určitého oboru (v poměru k cizině) se dá jednoduše udržeti tím, že se povolí i jiným oborům menší výkonnost, pak je to ovšem pořádný omyl. Národ nelze nasytiti vysokými cenami, nýbrž jen statky. Politika, která čachruje s výkonností národní práce, vede nakonec nezbytně k inflaci a chaosu.

Největší nebezpečí dnešní doby spočívá v tom, že nám není dosti viditelné, jak se svou politikou přepjatého celního ochrannářství se izolujeme od ostatního světa, jak ztěžujeme znovuvčlenění svého státu do organismu světového hospodářství. Každý neúspěch dovedeme omluviti všeobecnými poměry a hlavně ochrannými opatřeními ciziny. Dnešek jest opravdovou idylou pro odpovědné ředitele naší hospodářské politiky. — Ale co bude zítra?

Jaroslav Hůlka (New York):

Jak vypadá krise v Americe

2. Výroba bankovního úvěru.

Co je výroba bankovního kreditu, a jaký je její vztah k lidské práci?

G. B. Shaw uvádí ve své knize: „Vůdce inteligentní ženy po socialismu a kapitalismu,“ vydané za doby největší prosperity v roce 1928, že bankéři nevědí, co je úvěr, a že z toho hrozí vážné světové nebezpečí, protože si představují, že z kreditu se dají postavit domy, železnice a továrny, a že kredit se dá jíst a pít. Slova satirického Irčana byla prorocká.

Uvedli jsme v jedné z předešlých statí, že určité množství hotových peněz v americké bance může se stát základem desateronásobného úvěru. Bankovní a finanční technika takového úvěru je různá v podrobnostech, dle toho, k jakému účelu se úvěr povoluje, na jakou záruku, dobu atd. Zde si jako příklad vyložíme jen zhruba a krátce finanční operaci, jakou je dáván hypotekární úvěr na výstavbu továrny:

Korporace, která nahromadila 400.000 dolarů nerozdělených přebytků, chce zvýšit své výdělky postavením továrny. Ježto pětiletý průměr jejích zisků byl daleko vyšší, než obvyklá úroková sazba z půjček, uznají ředitelé za vhodné, aby se stavěla továrna za 1.000.000 dolarů, a aby se k vlastnímu kapitálu opatřilo 600.000 dolarů bankovním úvěrem na záruku hypotéky, která bude uvalena na dostavěnou továrnu. Banka, která tento úvěr poskytuje, nevyplatí 600.000 v hotových penězích a najednou. Tolik hotových peněz vyplatiti nemůže, aniž by sama vyzvedla peníze z některých svých investic, protože je zákonem a praktickou potřebou svázána držeti 3 až 5 procent peněz svých vkladatelů jakožto rezervu v hotových penězích. Banka však má ve své pokladně právě 60.000 dolarů nad tuto nutnou rezervu a na základě tohoto přebytku bankovek otevře korporaci úvěr do výše 600.000 dolarů. Do bankovních knih se запиše, že korporace má u banky vklad 600 tisíc, a zároveň, že táž korporace je bance 600 tisíc dlužna.

První financování stavby děje se z vlastního kapitálu podnikatelova. Když je zakoupen a upraven pozemek, položeny základy a vytyčeno něco zdíva, počne korporace čerpat z svého bankovního úvěru. Peníze jsou jí vypláceny postupně, vyplacené částky jsou odepisovány z jejího vkladu a vznikající konstrukce jest týmiž obnosy hypotekárně zatěžována. Banka nevyplácí každou částku v hotovosti. Většina peněz je vyplacena šekem, kterým podnikatel zaplatí ku př. dodavateli materiálu a pod. Šek není vždy proměněn v hotové peníze, nýbrž uložen buď u téže nebo u jiné banky, a clearingovým řízením si banky účty vyrovnají bez výměny hotových peněz.

Ale i hotové peníze, které banka vyplatí během stavby, rychle se zase do jejích zásuvek vrací v podobě zisků dodavatelů a kontraktorů, kteří peníze od podnikatelů přijaté nespotřebovali úplně ani na výplatu dělnictva, ani na nákup svých šatů, potravin a doutníků. I dělnické mzdy vrací se do bank v podobě dělnických úspor a zisků potravinářského a jiného spotřebního obchodu a průmyslu. Tak se tytéž hotové peníze vyplatí během stavby několikrát, a několikrát se zase do bank vrací.

Proces je nekonečně složitější, jedná-li se o hospodářskou činnost a úvěr v celém národním celku. Banky pracují tu jako spojitě nádoby, úvěr je podporován nebo omezován měnovou politikou, ale principy jsou stále tytéž: Schopnost bank, dávat velký úvěr z mála hotových peněz, závisí na dvou předpokladech, z nichž první je, že peníze — a tudíž i výměna statků — jsou v čilém oběhu, a druhý, že během výrobního, — resp. v našem příkladu kon-

strukčního — procesu, na který byl úvěr poskytnut, bylo nahromaděno mnoho úspor, včetně zisků. (Mezi nimi též mnoho zisků bankovních.)

Nyní rozumíme, proč se takové dávání velikých úvěrů z mála peněz nedaří bankám a Hooverovým apoštolům v dnešní době. Svědčí to o malém filosofickém vzdělání těchto pánů, myslí-li si, že výrobou úvěru lze vyrobiti předpoklady k této výrobě. Je to jako zdvíhati se za táhla vlastních bot.

Úspory a zisky, vznikající z hospodářské činnosti, objevují se postupně na vkladních a vlastních účtech bank, a nahrazují položky, odčerpávané ze „vkladů“, které byly vepsány do bankovních knih ve dny poskytnutí úvěru. Nahrazují je úplně. Část je nahrazena splátkami starých úvěrů. A právě ta část, která splátkami starých dluhů nahrazována není, a která je určována množstvím v bankách spořené a ukládané spotřební kupní síly, je mírou kreditu „vyrobeného“ v době jeho poskytnutí.

Banky by mohly také půjčovati peníze, kterých právě nemají, kdyby se spoléhaly, že je budou mít — až jejich výplaty budou nutné — jedině na splátky a úroky starých úvěrů. Pak by se však množství úvěrů nezvětšovalo, nerostly by též vklady, a nemluvili bychom o výrobě úvěru. Rozumíme tedy výrobou bankovního úvěru půjčováním té části peněz, které banky v době otevření úvěru nemají a do doby vyčerpání povoleného úvěru bez předčasného zavolání neb neobnovení starých půjček mítí nebudou, ale kterou teprve hodlají obdržeti na vkladech a na svých ziscích z úspor a zisků, které vzniknou z hospodářské činnosti, která je již v běhu, a na niž úvěr povolují. Souhrn a součet úvěru takto postupně vyráběného je totožný s bankovní kreditovou expanzí. Výroba bankovního úvěru neděje se tedy „ze vzduchu“, jak dnes často slyšíme od některých kritiků úvěrního hospodářství, a jak si to též představuje většina bankéřů. Jejím předpokladem je hospodářská činnost, — tedy lidská práce, a úvěr vyrobený, právě tak jako nevyrobený je podložen nárokem na hodnotu, práci tvořenou. Výroba kreditu sama není nic hospodářsky absurdního, a její bezpečnost je dlužno hledati jinde než v samé její podstatě.

Co dělá z výroby bankovního úvěru nebezpečnou metodu hospodářského pokroku, jest:

1. S měr, který dává výroba bankovního úvěru kreditu bank vůbec. Čím více úvěru může banka vyrobiti, tím jsou větší její zisky. A protože množství vyrobeného úvěru je podmíněno množstvím očekávaných vkladů z podniku, na který je úvěr poskytnut, a protože tyto vklady pocházejí zase z vysokých mezd a zisků, což je příznakem konjunktury v určitém hospodářském odvětví, sleduje úvěr spíše konjunkturu než jistotu. Tímto směrem vrhá úvěr ne jedna banka, ale celá řada bank, každá na svou pěst a za svým ziskem. Konjunktura přejde brzy v nadvýrobu a krizi.

Honba za velkým bankovním ziskem z velkého vyrobeného úvěru řídí bankovní úvěr i do bursovní spekulace. Na burse se však žádné hodnoty nevyvrábí, nýbrž hodnoty, které již zde jsou, se znovu a znovu jen oceňují a váží. Úvěr vyrobený na bursovní spekulaci pomáhá vzestupu bursy. Nových hodnot netvoří, nýbrž jen pomáhá vytvořiti cenovou inflaci kapitálových statků národa. V bankách objevují se na vkladních účtech spekulantů i vlastních, papírové zisky, které bursovní krach proměňuje v papírové ztráty. Ale i tyto papírové ztráty vedou k bankrotům a tím i k přesunům vlastnictví

skutečných hodnot se ztrátami (— pro jednotlivce, ne pro národ —) skutečných úspor a zisků.

2. **Úvěrová expanse**, která, jak vyloženo, vzniká integrací kreditové výroby a je opřena o stoupající množství vkladů. Tyto vklady nejsou ničím jiným, než uspořenou a — pokud se jedná o úspory dělnické — na pozdější dobu odloženou spotřební kupní silou lidí výdělečně činných. Banka je umístuje do úvěrů, které, až na malé výjimky nelze vypovědět. Devadesát procent úvěru newyorských bank je sice dáno na dobu kratší šesti měsíců, ale to na věci nic nemění. Banky by se nikdy neodvážily stáhnouti najednou všechny tyto půjčky, neboť by zastavily všechnu hospodářskou činnost a staly by se samy zbytečnými. Předpokladem krátkodobého úvěru je, že ho bude možno prodlužovati a jiným úvěrem nahrazovati, pokud nebude splacen z výnosu. Jestliže se však neužívá výnosu na splácení dluhů, nýbrž na nové investice, (kdyby tomu tak nebylo, nebylo by kreditové expanse) odkládá se splácení souhrnu úvěru stále na delší a delší dobu. Řekli jsme již, že rub úvěru je dluh, a že dluh je závazek, zaplatiti příští práci. Úvěrová expanse nutně překročí svoje meze, je-li regulována jen ziskem bank, z nichž pracuje každá na svou pěst; na konec dá příliš mnoho příští práce v zástavu věřitelům a tím vede taktéž ke krizi omezením úvěru, zastavením konstrukční práce a zaměstnaností.

Ztráta důchodu vzniklá ze ztráty práce přesunuje doby, na které byly spotřební kupní síly jednotlivých spořicíků dělníků původně odsunuty (na stáří, nemoc a jiné příležitosti, které se v souhrnu vyskytují rovnoměrně) a koncentruje je všechny do jedné časové periody povšechné nezaměstnanosti. Tím, a ztrátou zisků přestává nejen kreditová expanse, ale je ohrožen úvěr vůbec.

Výrobu bankovního úvěru nelze a není třeba z hospodářství odstraňovati. Bude zde vždy, pokud zde budou očekávané úspory a očekávané zisky. Taktéž expanse úvěru bude zde vždy, kdykoli se bude množiti kapitál a s ním hospodářské zařízení země. Omezením zisků a zvýšením mezd, které navrhuje Roosevelt, docílilo by se lepší rovnováhy mezi spotřebovanou a ušetřenou kupní silou lidí výdělečně činných, a tím by se zmírnila rychlost a špatné následky kreditové expanse. Nezměnil by se však tímto opatřením směr výroby bankovního úvěru a tím směr úvěru vůbec, který bude sledovati větší zisk a větší úspory potud, pokud bude vůbec nějaká diferenciace velikosti zisků a úspor, anebo pokud bude výdělek bank úměrný velikosti daného úvěru. Je těžké regulovati zisky. Ještě těžší by byla regulace úspor. A kdybychom navrhli bankěům, aby počítali z půjčky desíti dolarů stejný úrok jako z tisíce, pokládali by nás za blázný. Usměrnění bankovního úvěru, kterým by se předešlo hospodářským krisím, nedá se docílit mechanickým snížením zisků a zvýšením mezd. Muselo by se díti po hospodářském plánu.

3. Hospodářské plány amerických pokrokářů.

V létě loňského roku uvědomila si Amerika, že je na světě Rusko. Knickerbocker, berlínský zpravodaj „Evening Post“ vydal dvě studie o pětiletce, které vzbudily velkou pozornost. Knihy o Rusku množily se jako houby po dešti, prodej zeměpisných atlasů stoupl, počalo se s úvahami o plánovaném hospodářství. Ale tento zájem brzy utuchl. Jako by byl uměle uhašen oběma politickými stranami, které právě zápasí o moc a z nichž žádná něco takového nemůže potřebovati. Loni v červnu dokonce pozval předseda Federace amerických dělnických uníí Woll šest set vůdců průmyslu a financí na kongres, kde od nich chtěl vypracování desetiletého plánu pro Ameriku. Kon-

gres se nikdy nesešel, a letos nemluvalo se o hospodářském plánu ani na konvenci demokratické ani na republikánské. Socialisté taktéž se o něm nezmínili ve svém volebním programu.

O hospodářském plánu pro Ameriku diskutuje se dnes vážně jen ve skupině radikálních amerických národohospodářů a publicistů, kteří jsou sdruženi kolem revue „New Republic“, a jejichž politickým mluvčím je veliký filosof John Dewey. Mluvalo se kdysi i o založení třetí velké politické strany touto skupinou a Dewey snažil se získati pro tuto myšlenku radikální křídlo republikánské, vedené senátorem Norrisem. Leč tento slíbil podporu Rooseveltovi a tak asi sejde s politické akce této skupiny.

Charles Beard, přední odborník v Americké hospodářské politice, je taktéž vynikajícím členem této družiny a publikoval loni v červencovém čísle časopisu „Forum“ náčrt hospodářského plánování pro Ameriku. Beard je kritickým znalcem amerického hospodářského a politického vývoje a jeho návrh je zajímavý tím, že plánovanému hospodářství je v něm organicky „nastěpováno“ na tento vývoj. Principy jeho návrhu byly převzaty do programu „Ligy pro neodvislou politickou akci“, jejímž předsedou je John Dewey, a která se měla státi základem „třetí strany“.

Podáváme zde výtah z Beardova náčrtu s vynecháním poukazů na včleňování jeho návrhů do amerického vývoje:

„Národní hospodářská rada. Prvním krokem programu je zřízení Národní hospodářské rady z moci kongresu. Všechny velké průmysly, které dosáhly vysokého stupně koncentrace, nebo by se daly snadno konsolidovati, kdyby jim v tom nebránily protitrustové zákony, budou v Radě zastoupeny. Bude tam taktéž zastoupena doprava, pošty, telegrafy, telefony, olej plyn, uhlí, železo, ocel, dříví a stavební materiál, elektrika, potravinářství a jiné. Zastoupení budou míti i organizace agrikulturní a velko- i maloobchodní. Svoje mluvčí bude míti i dělnictvo, organizované i neorganizované. Přidělení náležitě váhy každému elementu bude velmi delikátní záležitostí, ale kriteria mohou býti nalezena.

Rada navrhne ústavní změny a zákony nutné k uskutečnění plánovaného hospodářství.

Všechny industrie, včleněné do národní hospodářské rady a ostatní průmysly, nedostí ještě zralé ke včlenění, ale blížící se vysokému stupni koncentrace, budou prohlášeny za podniky veřejné služby, a podrobeny zásadám rozumných investic a slušných zisků.

K národní hospodářské radě bude přidružen Sbor pro strategii a plánování, s řadou oddělení, vedených produkčními inženýry. Hlavním úkolem tohoto sboru bude konání studia o výrobních zdrojích a možnostech a určování produkce výrobních a spotřebních statků. Vyjde se od zřejmých potřeb a půjde se až k hranici všeobecné zámožnosti, kterou možno vytvořiti dnešním systémem výkonné technologie.

Po studiu přijde umístování výrobních a distribučních činností, jak toho plán bude vyžadovati. Hlavním zájmem bude nejen co největší výroba statků v mezích stále vzrůstajících potřeb, ale také stále zvedání životní úrovně zvyšováním mezd a snižováním cen. Tempo výrobní mašinerie bude, jak to vyjádřil filosofický inženýr Ralph E. Flanders, „otázkou hodnot. Hodnotíme-li statky výše a odpočinek se zábavou níže, budeme prodlužovati pracovní dobu. Budeme-li hodnotiti odpočinek výše a statky méně, budeme ji zkracovati.“

Ke sboru pro strategii a plánování bude úzce přiřazen Standardizační úřad ve Washingtoně, který bude zesílen soustředěním výzkumných oddělení průmyslu. Tento úřad rozšíří svoji činnost na všechny životní potřeby, vyráběné pod kontrolou Národní hospodářské rady. Zboží, vyráběné mimo tuto organizaci, bude podrobeno stejným zkouškám váhy, míry, složení a jakosti. To se ovšem bude týkati jen základního zboží. Velká část tak zvaného zboží kvalitního, vyráběného pro vytříbený vkus a estetické vlastnosti, zůstane v soukromém podnikání, ale s úpadkem plutokracie sníží se výroba aristokratického zboží.

Syndikáty korporací. Každý průmyslový odbor, sdružený v Národní hospodářské radě, vytvoří syndikát odborových korporací. Tento bude míti vlastní Sbor pro strategii a plánování, jež bude zapadat do ústředního Sboru při Radě. Inženýři syndikátního sboru vypracují standardizaci provozu a výkonnosti

jednotlivých závodů. Bude podporovaná soutěž ve výkonnosti, zavedením „Rádů za službu národu“ a odstupňovaných peněžitých odměn.

Zemědělství. Zemědělský syndikát, zřízený při Národní hospodářské radě začne, jakožto „podnik pro veřejné služby“ zakupovati velké pozemky, které nemohou býti s úspěchem kultivovány historickými methodami a začne je obdělávati strojné prostřednictvím zvláštních korporací. Jednotliví farmáři, aniž by se vzdali svých místních zájmů, mohou vstoupit do korporace za individuálních podmínek, stejně jako samostatný průmyslový závod může být vřazen do vhodné průmyslové společnosti. Vedle toho jedna velká zemědělská korporace v národním syndikátu mohla by podnikati všechny druhy hospodářství. Mohla by nakoupiti tisíce farem v různých krajích a spojití různé obory v jeden podnik. Zástupci, sídlící v průmyslových ústředích, měli by na starosti racionalisaci, standardisaci a dozor nad zaměstnanci. Strojů mohlo by se užívatí kooperativně. Farmáři, kteří vlastní půdu, mohli by se ke schématu připojití, ponechávajíc si individuální iniciativu, a přece získávajíc v kolektivním hospodářství.

Obchod a zahraniční záležitosti. Bude povinností Obchodního syndikátu, v Národní hospodářské radě, který bude zastupovati zájmy maloobchodu i velkoobchodu, aby vypracoval plán. Zřízení velikých skladů a chladíren s odbočkami a integrace těch, které již jsou vybudovány pod federálním a státním dozorem, vyloučí plýtvání v dopravě a manipulaci, omezí pole působnosti a zisky zprostředkovatelů a otevře přímé cesty od výrobců ke spotřebitelům. Také zde, jako v jiných oborech plánovaného hospodářství jednotliví obchodníci se mohou přidružití ke korporacím Obchodního syndikátu. Po čase však, aspoň v oboru všech životních potřeb, pole tohoto hazardního zaměstnání bude značně omezeno, aniž by byly zavřeny dveře obchodníkům s věcmi výjimečnými a předměty estetického požitku.

Ježto při plánovaném hospodářství bude otevřen obrovský domácí trh a pozornost bude věnována zejména jeho zvětšení, zmenší se na minimum horečné a nerozumné metody dumpingu zboží do ciziny, nezmizí-li úplně. Cizí obchod Spojených států bude svěřen Syndikátu exportních a importních korporací. Jeho účel však nebude vnučování střelných zbraní a cetek africkým divochům, ale provozování rozumného obchodu s jinými zeměmi, aby za slušných a příznivých podmínek opatřilo se zbožím, potřebné Spojeným státům.

Tento syndikát bude též kontrolovati prodej cizích papírů peněžních ve Spojených státech. Učiní přítrž bezohledným zvykům finančníků, dávati půjčky nezodpovědným vládám, promarnované v reprodukčních podnicích. Přirozeně syndikát bude též mocnou pákou v diplomacii, působící důvody výměny zboží na politické výstřelky diplomatických zástupců.

Problém finanční. Ježto nové syndikáty budou podniky veřejné služby, bude snadno vypracovati finanční úpravu na základě soukromých dohod omezených zásadou rozumných investic a přiměřených zisků. Po čase však bude asi záhodno — za účelem zmenšení kapitálových nákladů — vykoupiti akcie, které nebudou vlastněny syndikátem, konsolidovanými hypotekárními úpisy, nesoucí tři procenta, do kterých mohou býti bezpečně ukládány malé úspory.

Při těchto transakcích by asi nateklo do kapitálu hodně vody. Ale ta by byla snadno odstraněna zdaněním, a proto by bylo lépe dovoliti při organizaci značnou volnost, než zdržovati velký plán spory o podrobnosti. Nové akcie byly by vydávány, s vyšší dividendy závislou na výkonnosti podniku, a ty by byly rozděleny mezi ředitele, dílvedoucí a zaměstnance příslušných korporací. Tak by byl konečně vyloučen soukromý akcionář, který nedělá nic jiného pro průmysl, než podepisuje plnou moc na valnou hromadu a bručí, když jsou sníženy dividendy, a svěřený zájem byl by pak postoupen inženýrům a dělníkům. Vedle nich by zůstal jen držitel tříprocentních úpisů, podrobený vysoké dani z dědictví.”

4. Hlávky zelné.

Potud Beardův plán. Peníze, dluhy, úvěr z něho mizí. Nemají důležitosti... Myšlenky tyto nejsou v Americe nové. Nevznikly ani z krise, ani z důsledků pětiletého plánu ruského. John Maurice Clark, předseda komitě, které vypracovalo americký hospodářský plán pro konferenci amerických pokrokářů, které předsedal John Dewey, uveřejnil principy tohoto plánu již v roce 1926 v závěrečné kapitole své obdivuhodné studie „Social Control of Business“. Shledává-li čtenář Beardova plánu mnohé shody

s ruskou pětiletkou, necht' si uvědomí, že Rusové se učili u těchto amerických pokrokářů a ne naopak. Kdo se však u nich neučí a učiti nechce, je americká plutokracie, nemluvě o americkém lidu, který je schopen hospodářského myšlení asi tolik, jako jsou ho schopny zelné hlávky.

Proto se nad celými plány myslitelů a rozčilením lidu klidně usmívá sekretář Mellon ze svého londýnského vyslanectví, čekaje s jistotou na „přirozenou likvidaci krise“ a na nové zisky ze svého aluminiového monopolu. Revoluce v Americe se nebojí, neboť zelné hlávky nestřílejí.

New York, Fourth of July, 1932.

literatura a umění

Hovory s nakladateli

VIII. VÁCLAV POLÁČEK,

ředitel „Družstevní práce“.

Z místa posledního rozhovoru, „Orbisu“, můžeme přejít pouze jen dvůr tohoto podniku, vstoupit do zdviže v domě Orbisu, obráceném frontou do Slezské ulice, a dát se vynést do čtvrtého patra, kde je ústřední sídlo a ředitelství Družstevní práce. Dostáváme se tak do nakladatelského podniku odlišného organizačním základem ode všech nakladatelství, v nichž jsme až dosud zkoumali půdu české knihy. V ředitelně nacházíme u jednoho stolu pana B. M. Kliku, zúčastněného na vedení Družstevní práce, a jejího ředitele Poláčka, k němuž se obracíme se svými otázkami.

Prosím úvodem o kousek historie Družstevní práce.

Družstevní práce vznikla r. 1922, kdy knihy byly daleko dražší. Měla vydávat pro své členy, kteří byli již získáni pro knihy, levné a dobré knihy. Nevím, do drželi-li jsme svou první devisu, protože od té doby se převálily nakladatelským trhem knihy zdarma, které vlastně knihu zprofanovaly. Potom nakladatelské výprodeje a nesnáze velmi četných podniků: to vše snížilo cenu knihy, takže kdybychom chtěli žít jen z levné knihy, jak jsme si původně stanovili, ztratili bychom raison d'être. Druhý požadavek byla dobrá kniha. Tomu jsme se za celých těch deset let, myslím, nezpronevěřili. Další část programu byla součinnost čtenářů, spisovatelů a výtvarníků, a v tomto směru výsledky převýšily naše očekávání. Protože čtenáři nejen knihy konsumují, ale také pilně čtou, píší nám dopisy někdy až milenecké, někdy kritické a často se zajímavými postřehy. (Klasobraní z této korespondence uveřejňujeme pravidelně v každém čísle „Zpravodaje Družstevní práce“.) Členové také sami knihy kolportují, roznášejí ve venkovských městech a namnoze také navrhují vydání. Celá řada našich knih, dokonce i některé sbírky vyšly z popudu členů. Tak se vlastně uskutečňuje v Družstevní práci Modráčkův ideál samosprávy práce v knižním oboru. Družstevníci sami regulují odběr knih a svými — spíše zápornými — hlasy uveřejňovanými v Panoramě usměrňují ediční činnost družstva. Něco podobného se děje také v Krásné jizbě. Největší náš současný podnik, vydání Sutnarova porculánového jídelního

souboru, vznikl z podnětu členů Družstevní práce. Taková činnost má ovšem také své stinné stránky. Lidé nám totiž také nadávají. Snažíme se konfrontacemi kladných a záporných hlasů v Panoramě a její příloze Zpravodaji dokázat subjektivnost čtenářova posudku a vychovat členy k umělecké toleranci a hlavně k chápání podstaty uměleckého díla. Pracujeme tedy Panoramou a nyní také magazinem „Žijeme“ k prohloubení znalostí literárních a uměleckých a Krásnou jizbou vedeme lidi ke vkusu, slušnému bydlení a výrobce ke kvalitní práci. Tato práce se nám daří.

S kolika členy Družstevní práce začla a kolik je jich dnes?

Roku 1922 při ustavující valné hromadě nás bylo málo přes sto. Začínali jsme vlastně se 300 korunami. Dnes je členů D. P. 13.600 — třináct tisíc šest set, to už reprezentuje obyvatelstvo velkého města, na příklad Písku. Za právě skončený ediční rok jsme prodali knih a uměleckých předmětů za 5.300.000 Kč, zhotovili jsme ve své knihařské továrně 112.000 vazeb, vydali jsme 171.940 výtisků 48 knih v úhrnné ceně 3.464.000 korun. Přírůstek členstva letošního roku byl úměrný dnešním kritickým dobám. Ztratili jsme 600 členů (jedenáct úmrtím, výstupy a škrtnutím neaktivních členů, t. j. těch, kteří neodebírají stanovený minimální počet knih). Naproti tomu jsme získali 1700 členů, kteří jsou zahrnuti do počtu 13.600 členů. Nezaměstnaným, kteří jsou členy D. P. déle jednoho roku a bez práce nejméně čtvrt roku, pošleme v tomto edičním roce povinné čtyři knihy zdarma, aby neztratili členství a mohli číst z vlastních knih.

Za deset let existence vydala D. P. 280 knih (z nich 15 v druhém a třetím vydání); celkový počet výtisků je 845.000. Největší procento členstva tvoří v D. P. soukromí úředníci (průmysl, banky, spořitelny), poté úředníci státní a veřejní, pak učitelky a učitelé, profesori středních a vysokých škol, relativně značné procento tvoří lékaři, notáři, redaktoři a ostatní svobodná povolání; dělníci a knihovny veřejné a spolkové účastní jsou v nepatrném počtu. Členů poslanecké sněmovny a senátu je 5.

Jak vysoký je dnes váš provozní kapitál?

Členské podíly po 40 Kč činí 550.000 Kč. Reservní fond nastřádaný ze zápisného a z bilančních přebytků činí 180.000 Kč. Kromě toho nám členové svěřili své úspory, které činí 630.000 korun. Pracujeme tedy celkem s provozním kapitálem 1.360.000 Kč, svěřeným nám členy družstva.

Jak je vyjádřena demokracie družstva?

Družstvo spravuje pětičlenné představenstvo volené valnou hromadou, a reviduje desetičlenná dozorčí rada. Veškeré návrhy procházejí rukama odborníků redaktorů — máme čtyři — a výtvarníka, jejichž posudky správa schvaluje. Bude vás snad také zajímat něco o personálu: družstvo zaměstnává sedmdesát svých členů. Je to tedy pracovní kolektiv lidí, kteří pracují bez pobízení a bez dozoru, čímž, myslím, je vyhověno družstevnímu požadavku pracovního spolitosti. Ústředí je v Praze, sekretariáty a vzorkovny máme v Brně, Bratislavě a Hradci Králové.

Jak se vám podařilo po umělecké stránce dodržet původní program „vydávat dobré a levné knihy pro čtenáře knize již získaného“ z roku 1922?

Protože jsme se pozdě narodili, nemohli jsme uskutěnit vydání knih celé řady českých autorů, kteří byli vázáni smlouvami v jiných nakladatelstvích. Nikdy jsme se také nesnažili autory přetahovat a přelácat, jak bylo u nás ještě před rokem chvalně známým nakladatelským zvykem. Začali jsme Marií Majerovou, pokračovali Boženou Benešovou, vydali jsme první úspěšnou knihu Vladislava Vančury „Peckař Jan Marhoul“, čtyři knihy Benjamina Kličky, objevili jsme českému čtenářstvu knihy Milo Urbana a uvedli jsme ve známost své opravdu široké obce čtenářské řadu českých i cizích autorů. Výrazem uměleckého programu D. P. jsou četné knihy proti válce (Nušič, Milo Urban, Zweig, Unruh) a knihy s náměty sociálními (Nový, Bloch, Szabó, Upton Sinclair a Shaw).

Umělecké a obchodní těžiště Družstevní práce je v románové knihovně „Živé knihy A“, jejíž náklady dosahují až 13.000 výtisků, soubor knih Uptona Sinclaira, jehož knihy se prodávají ve druhých a třetích vydáních. Hned za nimi musím jmenovat sbírku klasických knih světové literatury „Nesmrtelní“, která se podivuhodně vžívá a dosvědčuje, že zájem o Rabelaisa, Cervantesa, Hardyho, Flauberta, Tolstoj, Gogola a Swifta není malý. Naši členové studenti rozebrali téměř všechny svazky básnických výborů, vydávaných ve sbírce „Generace“: Mahena, Neumanna, Seiferta, Dyka a Jesenina.

Který byl váš největší úspěch?

Nejčestnější úspěch Družstevní práce je rozšíření Milo Urbana slovenského románu „Živý bič“. Většinou české obecenstvo rozebralo téměř 10.000 výtisků. Početně největší úspěch vykazuje Upton Sinclair román „Petrolej“, kterého jsme prodali 13.000 výtisků. Po něm přijde A. Zweig se svým „Seržantem Gríšou“ vydaný v 10.000 výtiscích, potom Bruno Brehma reportáž „Apis a Este“, vydaný rovněž v 10.000. Skvělý a nečekaný úspěch měl Shawův „Průvodce inteligentní ženy po socialismu“, vydaný v 8000 a nemenší úspěch Rabelaisův „Život Gargantuův a Pantagruelův“. Také knihy Selmy Lagerlöfové jdou velmi dobře na odbyt.

Co chystáte?

Ke svému desetiletí chystáme také knihu zdarma. Je to román Antala Staška „Švec Matouš a jeho přátelé“, obrázek z roku 1848, s ilustracemi Josefa Lady. Tuto vázanou knihu získá každý náš člen, který nám přivede člena nového. Jak vidíte, množíme se jako prvoci. Po pravdě řečeno, na jinou propagaci bychom nyní neměli. Ve sbírce „Živé knihy A“ dokončíme trilogii Karla Nového „Železný kruh“ a vydáme znovu jeho trilogii v jediném svazku na zvláštním tenkém papíru. Klasický román Multatuli „Příběhy mladého Waltra Pieterse“, sociální román Georga Finka „Mám hlad“ a z norštiny Bojerův román „Chameleon“. Pro sbírku „Generace“ jsou připraveny soubory básní Jindřicha Hořejšího, Josefa Macha a Josefa Chaloupky. Dále chystáme

ilustrované „Dějiny filmu“ od Karla Smrže, poetické Bonselsovo „Putování po Indii“ a Karla Krause epopěj „Poslední dnové lidstva“.

Jak se, podle vašeho mínění, tedy dnes knize daří? Soudil bych podle výsledků a čísel, že dobře.

Lituji, že nemohu říci dobře, a že nesouhlasím s růžovými nadějemi, které projevíli mnozí kolegové. Spíše naopak, knize se daří špatně a ani přítomnost, ani naděje do budoucnosti nemohou uklidnit. Družstevní práce se to přímo netýká, ale družstevní kniha soutěží s knihou soukromopodnikatelskou, podléhá na trhu stejnému pravidlu nabídky a poptávky. Projděte pražskými ulicemi a seznáte, že tak mnoho nebyla nikdy kniha degradována jako dnes, seznáte, že prodej — lépe dnešní způsob výroby a prodeje se přežívá a knižní trh podléhá částečnému rozkladu. — Výkladní skříně jsou plné uměle vyrobených antikvárních knih, před krámy leží knihy v bednách a vyvolavači zvou po způsobu trhovců obecenstvo k nákupu po dvou a za dvě koruny. Kat ve výslužbě neprodává motouz s oběšenec, ale knihy. Parasiti a maroděři knihkupeckého stavu obcházejí dražební síně a podniky, které upadly do neshody a nakupují knihy podle váhy, na tucty a na mandele. Jeden novinářský koncern, který vybírá svými časopisy daň z hlouposti 80 hal. týdně, zakoupil závod vlasteneckého vydavatelského družstva a rozprodává zásoby za ceny menší než deset egyptských cigaret. — Myslíte, že tito lidé, kteří těží z největšího ponížení, jaké česká kniha kdy prožila — ukájejí „literární potřebu širokých vrstev“? Lavinové knižní akce byly počátkem otřesu. Známe tisíce lidí, kteří ukládali své přebytky do knih. Ztratili víru v cenu knihy a jsou, při nejmenším, bezradní. Za těch deset let, co děláme Družstevní práci, prožili už jsme všelicos: knihy „zdarma“, velké serie, velké encyklopedie, honosné reklamní akce — nic z toho však neublížilo knize, předmětu duševní potřeby tak, jako anarchie letošního roku.

Jste tedy proti snižování cen a proti výprodejům?

Nikoli. Snižování cen všech knih bylo by na místě a mělo by být okamžité. Peníze se zhodnotily a proto ceny knih vyrobených do minulého roku měly by a mohly by být sníženy o 10%, čímž by se obecenstvu poskytl úleva. — Nové knihy jsou již stejně levnější, protože poklesla cena papíru a tisku. (Německý papír dosud je nabízen u nás levněji než československý.) Neklesla však cena lidské práce — ani bychom nechtěli, aby klesla. (Oficiální nakladatelé snížili teprve v minulých dnech platy a mzdy celkem o 10%.) — Chápu, že nakladatelé musí uvolňovat své sklady, z nichž mnohé věci již 28. října 1918 ztratily své oprávnění a prodejní cenu, leč uvolňování musí být regulováno, aby nevznikla lavina, ba moře knih. Rád bych vám ještě řekl, jak by se tato otázka dala řešit. — Dobrá kniha chce a musí žít dál, my ochotně neseme tíži skladů a dluhů u tiskáren a chceme čestně předat své závody a knihy příští generaci, ale proto, že několik jednotlivců nevydrželo, nesmíme dopustit, aby celý stav a hlavně kniha, o tu se jedná, byly rozvráceny. — Nevím, co bychom dělali, kdyby znovu

přišla zátopa knih a kdyby byly sníženy platy veřejných zaměstnanců. Jde o 10%! To jsou naše knihy, ale také vaše časopisy a noviny. Těch 10% je určeno pro duševní potřeby veřejných zaměstnanců. Budou-li vzaty, utrpí skutečná národní kultura těžkou ránu.

Co jste chtěl říci o pomoci knize, o uvolňování skladů?

Je nutno regulovat výrobu a prodej knih za účasti státu, je třeba zvýšit aktivitu čtenářů a knihkupců, vrátit knize její skutečnou cenu.

Naše družstevní cesta je mi jasná jako před deseti lety. Musíme získat další čtenáře a členy, další propagátory. Členství D. P. není jen přijímání knih, je to součinnost set a tisíců o dobrou kulturní úroveň, je to apoštolství s knihami, které nezadá kolportáži bible a českých knih v době obrození, má jen moderní formu odpovídající době.

Máme, byť nepřímý, zájem na tom, aby i veřejný trh knih ozdravěl, aby dobré knihy byly forsírovány na úkor knih špatných. Snášíme-li průměrnou literaturu, nemůžeme nevidět, že brak prodává se lépe, než knihy dobré a nejlepší. Je nutno z d a n i t brak — ať má formu knih nebo časopisů — ve prospěch knih dobrých. Zdanění a rozhodování o něm bylo by prací odborné komise při ministerstvu školství. Proč by všechny špatné tiskoviny u nás nemohly nést známku či kolek, daň z průměrnosti, aby mohly být i dál vydávány knihy dobré?

Z těch peněz (uvažte, že ročně vychází u nás na 5000 knih a ani 1000 knih z toho není výjimečných) byly by vykupovány dobré knihy staršího data vydání z nakladatelství sociálně slabých a prodávány za zlevněnou cenu. Funkce velkoantikvariátu obchodně vedeného byla by obdobná vodní nádrži: reguloval by příchod a odchod oněch přebytků, jichž se zmocňují oni maroděři knižní kultury.

Je třeba dozoru nad prodejny novin, trafikami a uličními stánky, v nichž se prodávají téměř jen špatné noviny a špatné časopisy. 1.000.000 komunistických voličů bylo zbaveno práva zakupovati si v trafikách noviny své strany. Zato v těchto soukromých prodejnách tabákové režie dostanete všechno mravní bahno společnosti v koncentrované formě. Viděl jsem o dovolené sta trafik a bylo mi smutno. Nedostanete v nich Přítomnost, Sobotu, Tvorbu, Brázdu, Žijeme, Modrou revui a Pestré květy — zato uvidíte v nich stovky Komárů, Cvrčků, Šejdrem, Luceren a j. — Nádražní knihkupectví i tak, jak jsou, jsou úplnými stánky kultury proti 10.000 trafik a prodejen novin. Kdo je za tohle odpovědný — kdo to zavinil, kdo to trpí? — Zde je jedna z příčin úpadku knižní kultury u nás.

Je třeba novelisovat zákon o knihovnách; když už jsme byli na dobré cestě, bylo rozmetáno svévolně knihovní oddělení v ministerstvu školství, nepohodlní aktivní lidé byli přesazeni. Začíná prý se znovu. — Je nutno, aby obce i stát i v této bídě poskytovaly prostředky na osvěžování knihovnického materiálu, je třeba hledat vášnivě knihovníky, kteří by dovedli čtenáře vést a kteří by dovedli knihy propagovat moderními propagačními metodami, nikoli vodit obecenstvo mezi regály, aby si vybíralo Maye, Wallace a barevné knihovny, jako to dělají v závodní Baťově knihovně ve

Zlíně. Dobrá kniha sama nevnikne mezi lidové vrstvy, potřebuje pomoci, jako všechno nové a dobré, propagace osobní, písemné i tištěné.

Je třeba doplňovat školní knihovny a ničit staré knihy. Nakladatelský stav nepotřebuje sanace, ale prodej, nechce milostí, ale žádá, aby knize bylo ve veřejnosti měřeno stejně jako divadlu, hudbě, politice, aby nebyla pastorkem, ale rovnoprávným kulturním činitelem. Zapnou-li všechny instituce kapsy, bude pokrok knižní kultury zastaven a mety dosažené po převratu opuštěny.

Knihy potřebuje pomoci novin a o tom jste již mluvil s nakladateli. — Ono se v novinách od let všechno změnilo, chtějí být svěží, pohyblivé, informativní, jen literární rubriky jsou stále stejně důstojné a ušlechtilé, jako dříve. Jeden pražský deník na př. tvrdšíjně publikuje obsáhlé posudky, vlastně popisy knih, ale marně hledáte v nich kritický souhlas, odpor, zkrátka posudek. Jiný deník vyznačuje se posudky, z nichž je zřejmé, že autor posudku knihu vůbec nečetl. Stalo se nedávno, že napsal o Zweigově bolestné knize „Mladá žena 1914“, jejímž takřka středem je líčení potratu a výškrabu — jako by to byla jásavá kniha pro čtrnáctiletá děvčátka. — Vesměs pak chybí literárním rubrikám včasnost a pochopení pro masy. — Byli bychom šťastni, kdyby se kniha domohla jen části zájmu, kterému se těší sport. Vždyť přes to, že říkají o nás, že jsme záměrní kšeftaři, jsme ideálnější, než sportovní podniky a jeho činitelé. Naše matche zřídka přinesou 100.000 tržby jako Spartě a Slavii! — Byli bychom vděčni za 500 obrázků nepopulárních spisovatelů, ale pochybujeme, že některý list by je vyměnil za 1000 populárních sportovců.

V krajinských listech je na tom kniha ještě hůř. Je tu sice ochota publikovat, co redakce nakladatelství pošle, literární rubriky jsou tu pak směsí šimlů a pochval, humoristické čtení, v němž Vančura bytuje s Wallaceem a Březina s jiným, neméně „chvalně známým“ autorem. Bývaly časy, kdy literární rubriky krajinských listů obstarávali studenti. Bylo to mnohdy neumělé a naivní, ale bylo to aspoň něco a mnozí ti studenti psali dál do revuí a deníků. Domnívám se, že krajinské listy potřebují pomoci studentů; potřebuje jí také kniha.

Celkem tedy stav československé knihy: hoří. Je třeba mobilisovat: čtenáře, noviny, knihkupce; DP to dělá stále a s úspěchem a je hrda na svých 14.000. Je nutno s mapou v ruce zrevidovat síť knihkupců a kde je špatný, pomoci mladým lidem. Více než sto knihkupeckých je bez zaměstnání. — Rozhýbat noviny, aby byly právy knize jako v dobách, kdy je nedělali ještě jen čeští spisovatelé. — Zdanit brak, zřídit velkoantikvariát. Revidovat prodej časopisů v trafikách. — Dělat zkrátka, jako když jsou v sázce velké národní hodnoty. — Řekl jsem vám všechno bez obalu, protože vím, že vaše hovory jsou čteny a diskutovány.

A pak — nedostal jsem důvěrný oběžník, který rozeslal v těchto dnech Svaz knihkupců a nakladatelů a který je věnován vám jako pořadatel a autoru těchto rozhovorů. Ve zmíněném důvěrném oběžníku se vyzývají členové Svazu, aby k vám při hovorech byli opatrní, aby prý neutrpěl stav knihkupecký. Myslím totiž, že je lépe dívat se pravdě do očí, i když není příznivá.

Dr. F. K.

život a instituce

Otto Rádl:

Camera obscura

(Meč a váhy.)

VII.

Velcí generálové a krásná cizinecká legie.

Zakazují se urážky války. Zakazuje se říkati nahlas, že se ve válce zabíjejí lidé navzájem. Zakazuje se ovšem tím více konstatovati, že se zabíjejí bezúčelně. Zástupci ministerstva národní obrany se zdají míti mocné slovo v censurním sboru a hájí své řemeslo válečné s velikou bedlivostí. Nepřipustí, aby kdy nějaký representant dvojího sukna byl ukázán v nepříznivém světle. Nesmí býti ovšem nikdy ani zesměšněn.

Z amerického filmu „ALL A KIT, DVA VESELÍ VOJÁCI“ (spol. R. K. O.) byly zakázány scény, kde se malíčký generál snaží připnouti medaili vojákovi velkému jako hora a scéna, kde se generál svalí na zemi. (Květen 1929.)

Stejně se zakazují jakékoli výjevy, které ukazují, že se cech důstojnický dovede věnovati kromě studování strategie polní i s velikou oblibou strategii budoárové a že nemá právě aversi k nápojům a krmím.

Z filmu „RAPSDIE LÁSKY“ zkrácena scéna, představující hýření důstojníků a vyloučena scéna ukazující opilé důstojníky a nástup k inspekci. (Červen 1929.)

Stejně jako je tomu s ochranou povolání kněžského, které je chráněno u všech ras a ve všech zemích světa, tak dbá naše censura i o to, aby snad vojenské zřízení kdekoli jinde na zemi nebylo uvedeno do nepříznivého světla:

Z filmu „ÚTĚK POD CIZÍ VLAJKU“ vyloučen úvodní titulek, oznamující, že veškeré vojenské snímky jsou originální obrazy ze španělské cizinecké legie. Dále vyloučen titulek: „Do toho pekla... do cizinecké...“ Zakázána scéna, kde kuchař přinutí vojína, aby smetl na lopatku shnilé odpadky bramborů a vhodil je do kotle, v němž se vaří jídlo. (Říjen 1929.)

Skoro nám tu chybí připomínka: „budiž nahrazeno titulkem: do toho místa lahodné pohody a sportovního pyvyražení, „do cizinecké legie“ anebo připomínka, že ona scéna s odpadky se nahrazuje jinou, jež ukazuje, jak jsou vojákům zdravě vypadajícím rozdělovány lanýže. Důvod těchto zákazů je těžko možno pochopiti: jsme přece oficiálně nebojovný a pacifistický stát, máme zaručeně armádu jenom k obraně, že bychom s ní chtěli také útočit, by nám na světě nikdo ani nevěřil — k čemu tedy tolik počítání s válkou? Proč se deset let po uzavření míru zakazují ještě všeobecně známá fakta, že voják, kterému se nechce býti v zákopu, může si riskovati podle libosti menší zranění, aby se dostal za frontu? Což pak je nebezpečí, že by to kdo z nás chtěl dnes či zítra napodobiti?

Z filmu „SOUPEŘÍ“ se zakazuje scéna, kde voják vystrčí ruku ze zákopu, a by byl poraněn a dostal se tak do Paříže. Vylučuje se věta: „Byli to moji bývalí hoši, kteří mne měli rádi a kteří m i ř i l i š p a t n ě“, stejně jako věta: „Protože jsem byl už „oficiálně“ mrtev a protože dvakrát nemůže být nikdo odsouzen k smrti. (Listopad 1929.)

Vojna se nekritisuje.

Je to počínání dosti naivní. Všechny vojenské správy světa přece dnes už starostlivě počítají s tím, že by v případě nové války mnoho vojáků mířilo špatně. Možná, že by i všichni mířili špatně, takže by se věsti jakoukoli války asi v dohledné době sotva kde na světě vyplatilo. Uprostřed všech rodin jsou ještě předčasně zezedivělí muži, kteří vyprávějí o tom, jak to hrdinské umírání na poli cti a slávy za vlast a za ideály je radostné. Jsou i autoři, kteří to napsali tak pravdivě, že se jejich slova zaryla do mysli všech, kteří se ještě zblízka nepřesvědčili o tomto dulce et decorum est. K čemu tedy ještě takovéhle záповědi:

Z Remarquova filmu „NA ZÁPADNÍ FRONTĚ KLID“ se zakazuje scéna v úkrytu, líčící hrůzu mlaďochů vojáků zblízka. Vylučují se detaily zabití a umírání francouzského vojína. (Prosinec 1930.)

K čemu ještě zákazy ve druhém velkém válečném románu německém od Arnolda Zweiga:

Z Zweigova filmu „SPOR O SERŽANTA GRÍŠU“ se vylučuje dialog: „Weil Gott längst nichts mehr zu sagen hat, gar nichts mehr... Weil der Teufel ihn in den Ziegenstall gesteckt hat mit'm Sohn... Ja, ja, Mutter Gottes... Gott ist im Ziegenstall... und der Deutsche regiert... die Welt...“ Zakazuje se výrok německého velícího generála v díle IX.: „Gott verzeih denen, die mich zwingen solche Schweinereien zu tun... solche Schweinereien...“ (Prosinec 1930.)

Ono zoufalé a napůl šílené blábolení Babky o bohu uvězněném do chlívka je patrně urážkou náboženství, onen odpor komandanta proti nesmyslnému rozkazu z zastřelení nevinného Gríši je porušením subordinace. Kdo však tento na americké poměry neobyčejně silný a čistý film shlédl, musí přiznati, že tu censurní důmyslný střih přece jen nic neprospěl, a že tento mohutný román zůstal strašlivou obžalobou, z něhož odcházel člověk otřesen, a že se bdělé péči sboru sice podařilo původní dílo zkomoliti, nikoli však zachrániti dekorum nekritisovatelné moudrosti a rozvahy pánů od generálního štábu. Fakt, že voják nesmí míti v hlavě rozum a že je tu k nekritickému plnění rozkazů, vedl i k zákazům jiným, z nichž jeden chrání loyálně čest a slávu armády rakousko-uherské:

Ze Sternbergova filmu „X 27“ byly vystřiženy všechny scény, z nichž bylo zřejmo, že rakouský důstojník, velící vojákům k zastřelení ženy v závěru filmu, se vzepře k odporu, vidí náhle nesmyslnost války a zabíjení, odepře poslušnost, jest odveden a vystřídán jiným důstojníkem, který zastřelení dá provést. (Červen 1931.)

Jiný americký film byl po úplném zákazu později propuštěn po vystřihání několika set metrů scén s protiválečnou tendencí, scén, ukazujících rozkaz k palbě na bojišti a jeho neuposlechnutí člověkem, který se později ocitne před porotním soudem proto, že ze žárlivosti v affektu zastřelil domnělého milence své ženy. Státním zástupcem je týž muž, jenž mu tehdy velel: „Střílet“ a jenž dnes pro něho navrhuje trest smrti za to, že vystřelil na člověka. Je to film „NA POVEL SRDCE“. (Leden 1932.)

O hodných Japoncích.

Zakazovány jsou i všechny výroky, které kdekoli bagatelisují ony humorné kousičky strakaté látky, našívané na levou stranu vpředu na kabát, které bývají, čert ví proč, oceňovány svými nositeli za věc nesmírně

žádoucí a povznášející. Jsou to tak zvané řády a vojenská vyznamenání, něco pro normálního člověka naprosto neporovnatelně směšného, co však musilo býti dříve v militaristických státech uctíváno a chráněno. Pro stát to zaručovalo možnost rozdělovati s velikou pompou strašlivě lacinou výslužku těm, kteří o ni stáli. Je pochopitelné, že tato humoristická instituce musí býti zákonně chráněna, poněvadž je naprosto ilusorní věcí víry, jakmile víra je zviklána, zbude jen hadříček, portička za 60 haléřů metr, kousek litého bronzu, diplomek s nějakým tím autogramem:

Z filmu „MUŽ BEZ BÁZNĚ“ (Paramount), byly zakázány tyto výroky a příslušné k nim scény vystřiženy: „Mně je milejší kus dobré slaniny než všechny vyznamenání.“ — „Jsem člověk, a nic víc, a vyznamenání, které jsem dostal, je mi k smíchu. A ty se proto souzíš.“ — „Já jsem špinavá krysa a ty jsi jeden z těchto patriotů, kteří by rádi zemřeli za vlast, ale bojí se.“ (Únor 1932.)

Časově nejmladší zákaz z důvodů válečných vynesla naše censura filmová nad filmem „BOJ O MANDŽUSKO“. Je to aktuální reportáž dobré technické úrovně, kterou Němci sestavili ad hoc k japonsko-čínskému konfliktu ve východní Asii. Obsahuje především zeměpisné snímky z Mandžurie, a za druhé snímky válečné, ukazující chaos zmateného čínského lidského stáda, zoufalé boje a gentlemanství sympatických japonských vítězů. Naprosto bez skreslování, jako pravdivou naturalistickou reportáž. Všechny tyto bitevní snímky byly naší censurou zakázány, takže jsme v Československu měli potěšení sledovati východní Asii naprosto pacifikovanou, jako půvabnou zemi malebných staveb a hezkých lidských typů, jako poučnou národopisnou přednášku. Veliká scéna, kde obrovská obilná síla, nesmírné špýchary čínské naplněné obilím, jsou japonskými vojáky zapáleny a zničeny, tato scéna byla naší censurou vystřižena také, poněvadž by mohla vrhati špatné světlo na povolání válečnické. Nedosti informovaným divákům u nás by se pak mohlo zdáti, že válka je všude na světě stejně nesmyslné šílenství, neospravedlnitelné žádným argumentem. K takovému názorovému skreslení však nesmí dojíti, a aby o to dbala, k tomu zasedá na Hradčanech v paláci šlechtičen ona moudrá a kritice se vyhýbající instituce censurní, k jejímž desátým narozeninám věnujeme tyto neskromné poznámky.

Zákonem chráněný zákon.

V jedné ruce oné známé dámy ze sádry, zobrazované se zavázanýma očima, je meč, symbol vojáctví, chránícího právní řád, ve druhé ruce jsou váhy, které symbolisují vykonávání spravedlnosti. O tom, jak stát v censurním sboru žárlivě a nedůtklivě sleduje všechno, co se říká a zobrazuje o vojácích, jsme v předešlých odstavcích ukázali. Přicházíme nyní k justici a jejím representantům Spravedlnost reprezentuje ve filmu úřad vůbec, strážník, policista, šerif, porotce, státní zástupce, předsedové a přísedící soudních sborů. Byli by patrně chráněni i soudní zapisovatelé, ale vzhledem k tomu, že znalosti filmových výrobců o organizaci soudní nesahají až do tak jemných nuancí, nebyla naše censura ani úzká ani rozšířená nucena na ochranu soudních zapisovatelů dosud ani jednou zakročiti.

Především se zakazují jakékoli neuctivé zmínky o místě výkonu trestů na svobodě. Jakákoli familiarita v jejich vyslovování se netrpí.

Z filmu „BYTOVÁ NOUZE“ byla zakázána věta: „Ať žije Pankrác.“ (1925.)

Z jiného filmu byl vystřížen výrok: „Několik dní vězení, to se stane i v nejlepších rodinách...“ (1928.)

Tento zákaz snad neskýtá ochranu „nejlepším rodinám“ proti podobnému hanobení a podezřívání, nýbrž brání tomu, aby morální názory lidu nebyly iritovány. On takový lid je totiž zatraceně ochrany žádoucí, je patrně strašně naivní a nesamostatný a vůbec nerozumí legraci. Přál bych však pánům přisedícím censurním, aby se dostali před kritiku tohoto lidu se svou komickou dřevěností a byrokratickým pedantstvím. Přesvědčili by se, že rozumí ironii dokonale.

Ochrana justice vztahuje se i na ochranu abstraktního Zákona, proti jakýmkoli naivním všeobecným výrokům filmových myslitelů. Tak shledala censura nebezpečným i tento výrok:

Z filmu „JEJÍ HRÍCH“ se zakazuje výrok „Zákon zřídka kdy pomáhá těm, kteří potřebují pomoci.“ (1926.)

Jindy zakazuje censura za příležitosti porotní senace zobrazení obžalovaných v týdenním žurnálu. Děje se tak podle zvláštního zákonného předpisu.

Z týdeníku „Elekta-Journal“ zakázány veškeré snímky dra Klepetáře, Michálka a Sikorského, soudců i porotců.

Z justičních výkonů zakazují se kromě toho i výkony poprav, i v historických filmech. Tyto zákazy však zařadíme spíše do kategorie záporů z důvodů mravnostních. Nás tady budou zajímat stříhy ve filmech při jakýchkoli narážkách na justiční osoby vyšších hodnostních tříd:

Z filmu „KDYŽ RÉVA ZNOVU KVETE“ se zakazují tituly: „Ministr spravedlnosti v. v.“ a „Excellence — ministr spravedlnosti“. (1927.)

Patrně ta réva kvetla poněkud bujně. Ostatně osoba spravedlnosti, třeba jen pouhý pouliční policista, nesmí se ve filmu ukazovat ani ve vášni opravdové lásky, dostává-li se tím na scestí. Strážník se prostě nemůže dostat na scestí. Ani v opravdu geniálním filmu, jakým byl Joe Mayův „ASFALT“. Tento film byl teprve po dlouhém boji uvolněn a dostal se před obecnost po provedení mnoha stříhů.

Zakázán byl film „ASFALT“ (Ufa) líčící příběh strážníka, který se zamiluje do zlodějky, kterou měl zatknouti, a dá se odlákat od plnění své povinnosti. (Únor 1929.)

Spravedlnost neomylná a vítězná.

Líčiti ve filmu žalář nebo vězení patří k nejriskantnějším pokusům a naráží skoro v každém případě na censurní zákaz, ať už je líčen žalář komicky, nebo naturalisticky, nebo dokonce mysticky.

Z filmu „INRI“ se zakazuje celý prolog a epilog, do nichž je děj vsazen tak, jako by celé vylíčení života Kristova bylo v žaláři sepsáno zločincem odsouzeným k smrti. Z filmu zůstane pouhý život Kristův bez tohoto rámce. (Březen 1929.)

Je totiž třeba dbáti o to, aby se ti z filmových diváků, kteří by se mohli eventuálně dostat jednou do žaláře, vyvarovali podobných, ve vězení nepřijatelných spisovatelských zálib. Filmový výrobce musí se i vyvarovat toho, aby soudce, který je mezi jeho osobami, neměl nikdy nejmenších osobních nesympatií:

Z filmu „HANBA“ (Starfilm, Praha) se zakazuje: „Dnes jsem tady jako obhájce úplně zbytečný. Předsedou je soudce Holan, a tu má mandantka proces jistě prohraje.“ (Duben 1929.)

Stejně jako nepřijatelné metody soudcovské nesmějí se ve filmech líčiti ani eticky neprávě nezávadné, ale užívané metody policejní:

Z filmu „NEJTĚŽŠÍ PŘÍPAD DETEKTIVA DANA“ se zakazuje scéna, jak policie hází do místnosti mezi lupiče slzivé bomby. (Červen 1929.)

O policii se ovšem nesmí ani žertovati:

Z filmu „CESTA UTRPENÍ DO RIA“ byla vyloučena píseň o policii. (Únor 1931.)

Těžko říci, proč se tak stalo. Poněvadž kina navštěvují z většiny lidé, kteří s policií přijdou do styku leda na křižovatkách anebo při podávání ohlašovací lístků, je nepochopitelným, proč by se u těchto osob měla předpokládati proti policii nějaká zvláštní škodolibá zášť, která by je vedla k tomu, že by využili jako vítané příležitosti tohoto zakázaného ironického popěvku, zpívali jej policistům na ulici a strouhali jim při tom mrkvičku. Nevím, proč by se mělo předpokládati, že by tento popěvek mohl takto přispěti k rušení veřejného pořádku, a proč by popěvek o jiném povolání neměl být ctihodným, na příklad píseň o preclíkářích, měl být veřejně méně nebezpečným.

Průběh zasedání porotců je věc tajná i pro filmové diváky; nejen pro účastníky procesu:

Z filmu „PROCES MARY BARINGOVÉ“ se zakazuje celá scéna porotců od jejich vstupu do porotní síně, až do výroku. (Březen 1931.)

Zakazují se všechny výjevy, kde to policista nebo detektiv někdy nějak prohraje. Spravedlnost musí zůstat vítězná, alespoň jako zbožná iluze:

Z filmu „STUDENT DOBRODRUH“ se vylučuje scéna, jak Morlay uhodí detektiva do žaludku, odzbrojí ho a zvolá: „Vydejte klíče a otevřte železnice.“ (Březen 1931.)

Veškeré úkony spravedlnosti musí být zobrazovány ve velebné důstojnosti. Běda ironii nebo cynismu.

Z filmu „OBĚŤ VELIKÉ LÁSKY“ se vylučuje scéna, jak voják konající službu při popravě vyplivne zvykací gumu. (Květen 1931.)

Justice musí být zobrazována jako organism nejvyšší spolehlivý a bezpečně fungující, nesmí se připustiti, že s vědecké povědi, na příklad svědecké povědi dětí, mohou být vědomě falešné a vedou k nespravedlnosti:

Zakazuje se celý film „DĚTI PŘED SOUDEM“, jehož obsahem je příběh, jak dospívající děvče ze msty udá krivě svého otce, krivě proti němu vypovídá a dosáhne jeho odsouzení. (Červen 1931.)

Diváci za mřížemi.

Naprosté zákazy a pozdější uvolnění teprve po tiskové kampani a po provedení mnoha škrtů byly společným osudem dvou velkých filmů s kriminálními náměty. Byly to filmy „Lidé za mřížemi“ a „M“ (Vrah mezi námi). Prostudujeme-li pozorně důvody jednotlivých zakazů a stříhů v těchto dvou případech, vidíme jasně, který chybný předpoklad tu při censurním rozhodování nejčastěji působí. Censurní sbor se dívá na film tak, jako by byl určen k předvádění v káznicích a trestnicích. Posuzuje každou situaci s toho hlediska, jak by asi působila na notorického zločince. Je přesvědčen, že z diváků v kinu přišly dvě třetiny pouze proto, aby tu pochytily nějaký nový trik pro chystané vloupání, aby se tu naučily nějakému novému kapářskému gestu, aby zjistily novou úspěšnou metodu, jak rozdmýchat

ve věznicí, pro případ svého polapení, krvavou vzpou-ru. Já myslím, že se zločinci nechodí učit do kina. Nežli se nějaký zločinecký trik dostal k sluchu filmového autora a než byl zobrazen na plátně, stal se již pro technicky vyspělého moderního banditu věcí dávno zastaralou. Zločinecké metody v kinu jsou spíše seznamem toho, co by žádný zloděj, lupič, gangster či bandita, kasař nebo kapsář v daném případě určitě už nedělal.

Já myslím, že lidé z kina, kde viděli nejrafinovanější a nejsensačnější zločiny, vycházejí spíše s přáním, aby měli svatý pokoj, než aby to hned večer vyzkoušeli v domě u svého souseda. Třebaže v historii zločinu najdeme případy, že někdo po shlédnutí filmu spáchal nějaký zločin, nemůžeme si z toho patologického případu udělati pravidlo. Ten člověk byl by tentýž zločin, jímž byl patrně již neodlučně stíhán a fascinován, spáchal zítra pod dojmem přečtení nějaké zprávy z novin, nebo pozítří pod dojmem vyprávění, které zaslechl v elektrice. Je vůbec těžko říci, proč zobrazení zločinu je z filmu naprosto vyloučeno, když film, desatero a dvacateronásobně dražší než noviny, není beztak již všem vrstvám přístup. Detailní popisy zločinů jsou v novinách s neuvěřitelnými podrobnostmi znovu a znovu svobodně otiskovány, a zločin v novinách bývá vždycky strašně nahou a surovou reportáží a rekonstrukcí skutečného případu, tedy věci neporovnatelně sugestivnější, než nezbytně stylisované a odmocněné jeho zobrazení ve filmu. Nejhorší je, že filmová censura při své hroší kůži a krokodilí sensibilitě pro rozeznání toho, co je pouhý krvák a co je skutečné umění, postihuje i zde bez rozdílu i díla opravdu umělecká s etickou cenou a mravní tendencí.

Ministerstvo školství a Dostojevský.

Jeden člen censurního sboru mi vypravoval zákulisní příběh, který rozhodování naší censury neobyčejně charakterisuje. Jiný člen, zástupce naší největší lidovýchovné korporace, utkal se tehdy se zástupcem ministerstva školství a vytýkal mu naprostou nesmyslnost požadovaného zákazu kteréhosi filmu. Vytkl mu v ohni debaty: „Pane kolego, já mám dojem, že vy byste nejraději zakázal i Dostojevského „Zločina trest“, kdybyste byl povolán o něm rozhodovati.“ Zástupce ministerstva školství odpověděl rozhorlen: „O všem, že bych jej zakázal, a docela plným právem.“ Není divu, že při tomto nazírání neprošel film Pavla Fėjose ani Fritze Langa.

Fėjosovi „Lidé za mřížemi“ byli u nás zprvu zcela zakázáni, po rekursu a po stříhu asi tři set metrů byl teprve uvolněn. Viděl jsem tentýž film před třemi týdny v malém kinu na Balkáně, v městečku onoho Bulharska, v němž odstřelování a zabíjení patří k připuštěným politickým metodám jedné politické strany, a v tomto Bulharsku běžel Fėjosův film beze stříhů. Vláda, která všemi prostředky a úspěšně již v zemi zavádí pořádek, si patrně uvědomila, že bojovat proti zločinnosti zakazováním filmů, je dětinstvím, a film bez váhání propustila. U nás, kde revolver není tak běžnou věcí, byl film důkladně prostrhán:

Z filmu „LIDÉ ZA MŘÍŽEMI“ byly zakázány scény, v nichž si trestanci rozdělují při kázání zbraně a náboje. — obrazy, jak Morris při výslechu v kanceláři praví: „Aber wenn ich's wüsste, würde ich es nicht sagen. Ich bin kein Spitzel.“ „Auch nicht, wenn wir sie dafür freilassen?“ — dále obrazy, jak se trestanci zmocní zbraní ve zbrojnici, — obrazy, jak trestanci ženou několik strážců do prázdné cely — a obraz, jak dozorce Wallace je vyváděn z cely a zastřelen. (Září 1931.)

Stejně se vedlo i největšímu filmu Fritze Langa. Zatím co však jsou „Lidé za mřížemi“ v podstatě sensačním dramatem, a líčí případ justiční nespravedlnosti bez všeobecné platnosti, je ve filmu „V r a h m e z i n á m i“ zasaženo opravdu hluboké dílo ideové. Zatím co censura u Fėjose pouze zničila onu virtuosní a do detailů rozváženou dramatickou stavbu závěru a zpřetrhala naprosto logické pásmo děje (divák se marně ptal, jak se dostali trestanci k tolika znamenitým zbraním a jak to, že je mají náhle mezi sebou vzorně rozděleny) — zatím byl film Langův zkomolen ve své myšlenkové podstatě.

Fritz Lang mezi námi.

Film „M“ čili „Vrah mezi námi“, jenž bude mítí příští měsíc svou pražskou premiéru, není totiž filmem o zločinu, nýbrž filmem o reakci lidské společnosti na zločin. Patologický vrah zůstává jen daným faktem bez dalšího objasňování, jeho surový čin, zavraždění malého děvčátka je naznačen jen strašlivě sugestivním detailem dětského balonku zmítajícího se v telegrafních drátech. Oč tu běží, je přímo vědecké, sociologické, klinické znázornění, jak se organism lidské společnosti brání proti zločinu. Zločin je neorganický čin, který ruší řád nejen měšťanské společnosti, nýbrž i řád spodiny, chátry, všelijaké zlodějské a žebrácké čeládky v břiše velkoměsta. Ve filmu vidíme na geniálně vyhledaných a s mistrnou realností zobrazených detailech, jak lidská společnost v bytech a dvorcích, na ulicích a v krčmách, v hostincích, zapačácích, žebráckých polévkárnách, v bytech zlodějů, ve vysokých úradech, v exaktních policejních laboratořích a kde si jen můžete představit — je zločinem zasažena, pobouřena, vyprovokována k odporu. Odpor se projeví ve dvojí formě: předně ve vědecky precísni pátrací akci policejní, která je tu zobrazena tak imponantně, že si berlínský policejní ředitel, jak mi vyprávěla autorka filmu Thea von Harbou, dal předvésti tento film v kursech pro celý policejní aparát. Ve druhé formě se projeví tento odpor jako spontánní pobouření lidu v jeho nejhlubších spodinách, neboť zločinem a vyprovokováním stálého policejního pátrání jsou všichni ti anonymní příživníci lidští vyrušeni ze svého klidu a zbavování možnosti svého pokojného a klidného žebráckého živobytí. Tihle ti lidé se dají do pátrání rovněž. Ve filmu se proplétají obojí pátrací metody, úřední a lidová, a obě nakonec vedou současně k postižení vraha. Ve chvíli, kdy se lid vraha zmocnil a ve sklepě staré opuštěné továrny ho postavil před svůj soud, vpadá policie a vraha zatkne, a odevzdává ho spravedlnosti.

Je to film ke chvále policie a ke chvále citu pro spravedlnost, který sídlí v samotné lidské podstatě. Naše censura však pojala scénu lidového soudu jako zasahování do justičního monopolu státního a z filmu zakázala to spodní pásmo, a celý onen užasný výjev v podzemí, který patří k nejmohtnější scénám, jež jsem ve filmu vůbec spatřil, a která pro Fritze Langa od jeho dekorativně abstraktních „Nibelungů“ představuje nový umělecký vrchol. Jak tím byl tento krásný a po stránce umělecké techniky nesmírně zajímavý film zkomolen, můžeme posouditi teprve po shlédnutí jeho depurované verze. V celku vypadají jeho stříhy takto:

Žebrota zakázána.

Z filmu „VRAH MEZI NÁMI“ byly vyloučeny scény rozhovoru hostinské se strážníkem, — scény, v nichž shromáždění dobrodruzi očekávají svého vůdce, — shromáždění dobrodruhů, k nimž promlouvá jejich vůdce, — scény v krčmě, kde se scházejí žebráci, jsou jim odevzdávány vyzebrané potraviny a určována místa, kde žebráci mají hledati vraha, — scény shromáždění dobrodruhů v okamžiku, kdy dostávají telefonickou zprávu, že jejich společníci jsou na stopě vraha a scéna rozhovoru náčelníka dobrodruhů ve vrátnici obchodního domu — scény pátrání tlupy v obchodním domě byly na nejmenší míru zkráceny, — v XI. a XII. dílu zakázány scény, jak shromáždění „dobrodruhů“ soudí dopadeného vraha (červenec 1932).

Podotýkám, že scény v „žebračské burse“, kde žebřákům jsou určovány jednotlivé ulice a okrsky, v nichž mají žebrati, aby si vzájemně nekonkurovali, a kde jim jsou za nepatrné obnosy prodávány vyzebrané potraviny, jsou naporstó pravdivé a autentičké, že jsou okopírováním tohoto podniku, který v Berlíně skutečně existuje, a že všichni účinkující jsou skutečná pouliční čeládka berlínská, bez jakýchkoli masek a romantisování. Je to jeden z nejzajímavějších sociologických dokumentů dnešního velkoměstského života ve filmu. Film podle úředního posláním nesmí sloužiti k tomu, aby ukazoval život takový, jaký je, nýbrž musí poskytovat chudákům, kterým dnešní společenský řád nedovede opatřiti práci, alespoň iluzi, že se mohu dostatí hravě „k autu bez peněz“, stejně jako na každé děvče se záplatovanými punčochami čeká již skvělá kariéra „privátní sekretářky“ a manželství s milujícím továrníkem.

K tomu je film, a díla, jež tohleto zobrazují, se těší přízni státní censure, zatím co díla jiná, která se odvažují všimati si otázek vážnějších, jsou zakazována. Když jsme v podrobném přehledu tohle dovodili a utřídili v předchozích částech censurní zákazy z důvodů národnostních, náboženských, byrokratických, militaristických a justičních, všimneme si v dalším ještě zbývajících bodů ohrožení: veřejné mravnosti, politického řádu, šíření sympatií pro Rusko, kritisování řádu sociálního, abychom pak v závěru se pokusili shrnouti, je-li censure třeba a jak by její rozhodování musilo vypadati, aby ve skutečně demokratickém státě bylo ospravedlnitelné.

dopisy

Vlastenec č. 7

Vážená redakce,

Pan Eso napsal do Vašeho čísla, ze dne 14. srpna 1932 pokračování vtípné causerie o Karlových Varech, nazvav je Rhodem, kde každý z nás má dokázat, jak vysoko umí skákat. Předvedl 6 vlastenců, kteří své vlastnění špatně chápou, podle své subjektivní pohodlnosti, podle ducha svých mladých let, dle měřítka na světovost lázní, dle maloměstských zvyků,

dle ženské hlouposti a dle opatrníckosti našich tamních sezonních obchodníků.

Všechny nazývá pseudovlastenci, u všech nachází málo porozumění pro Karlovy Vary, a zdá se, jako by jim trochu toho němčení skoro doporučoval. Nepředvedl bohužel pravého vlastence, jak se má v Karlových Varech chovat. Věřím, že to není tak jednoduché; mezi persifláží a správnou radou jest daleká cesta.

A nyní si představte našeho vlastence č. 7, který není vůbec lázeňským hostem, nýbrž svým tamějším stálým jednatelstvím nabízí své zboží Karlovarským a celému širému okolí po celý rok, ba nejvíce mimo sezonu. Ten vlastenec se domnívá, že má tak činiti pouze v jazyku obyvatelstva. Jeho němečtí konkurenti samozřejmě činí tak také pouze v jazyku němčím, a v kraji ryze českém používají také pouze českého jazyka. Tomuto vlastenci č. 7 vytkly jedny naše noviny — a nebyly to Národní listy — že má toliko německou firmu. Myslíte, že německé noviny budou nutiti německou firmu, aby v krajích ryze českých zdůrazňovala své němectví? Této pošetilosti se od nich nedočkáte. Tyto firmy hojně inserují v českých novinách a jsou tam pro svou štědrú ruku velmi oblíbeny. A když jest potřeba, dovedou velmi vhodně v německém území ukázati na českého obchodníka z Prahy. Jest jim lhostejno, jsou-li z Liberce či z Rakous.

Nepochybuji, že pan Eso dovede svým způsobem také vyřešiti tento případ vlastence č. 7. Všechny svých šest vlastenců zesměšnil, poněvadž každý dle své malichernosti pojímal jazykový problém.

Nechť poslouží mně radou, zda vlastenec č. 7 není vůbec vlastencem aneb vlastenectví své zradil a zda má chybu svoji napravití či jedná-li podle běžných obchodních zásad. Já domnívám se, že pro obchod jest správné toto heslo: Nám v Karlových Varech dle našeho, Karlovarským u nich dle jejich.

Vážím si Vašeho listu a budu Vám povděčen, poradíte-li slovíčkem. Ale Vaše řeč budiž ano, ano, ne, ne. Váš pan Eso také cítí, že k jádérku se nedostal.

S veškerou úctou

QUIDAM.

nové knihy

Honitby. O nájmu a pronájmu společenských honiteb. Návod, kterak si mají počínati honební výborové při pronájmu Společenských honiteb a čeho mají dbáti, kdož se o honitby ucházejí. S nejnovejšími nálezy správního soudu a příslušnými vzorci. Druhé vydání přizpůsobené novým předpisům honebním. Pro praktickou potřebu sestavil Ed. Srb. Cena poštou Kč 3.30. Vydalo nakladatelství A. Reinwart, Praha II., Jungmannova 19.

různé

Stříbrná ložnice

a jiný zajímavý nábytek, ve veselých kombinovaných barvách — AMERICKÉ kuchyně, jemně barvitě smaltované — SEKTORY moderní, praktické — COUCHÉ tvořící ve dne pohodlné klub. garnitury (ač mnohem levnější) a v noci sloužící jako pohodlné nejměkčí lůžko — jsou vystav. na praž. VELETRHU, stán. 5113 fou SKUHERSKÉHO-ZÁVODY, továrny nábytku, Hradec Král. č. 47. (Výhodné placení.) Ceník se 100 foto 6 Kč (dobírkou 10 Kč). Bohatě zásob. vzork. sklady: PRAHA, Václ. nám. 7.

Velký výběr

plnicích per

(Parker, Wagner, Waterman, Astoria, Mont Blanc atd.),

crayonů, zápisníků, soenecken a pod. psacích souprav a podložek; aktovek a jiných nepostradatelných pomůcek kanc. i technických má na skladě:

K. Vágner. Brno-Česká 16.

nové knihy

Haldy*)

Temná, se začouzenými cihlami a vytlučnými fabrickými okýnky v pozadí stála těžce válcovna, smutná, špinavá, hrozivá a nestvůrná. Ve vlhkém vzduchu bylo slyšet až od vápenných pecí, jak tam ti naháči v hadrech kamení roztloukali. Dělník, který měl přes chlupatá osmahlá prsa nataženou jenom vestu, stál na vagoně, který byl připraven k závodní lokomotivě, proti jeřábu. Hej! poručil s hůry naloženého dříví těm, kteří nakládali ohromné zvětřalé trámy. Osm jich neslo kládu a osm ji podpíralo vzadu. Zase nové hej! a zase pozdravila kláda kládu rachotem. Ale ten hned zanikl ve všeobecném hukotu, jak každou chvíli se ozval zvonek a skřípot kol závodního vláčku, který vezl kamení nebo rudu.

„To bych si já nedal líbit. Ni!“ vyplivl zuřivě na zem dlouhán v modrém obleku a kejklat prázdnými rukama.

„Co možu dělat se ženskou — s potvorou a chacharkou?“ pokrčil rameny druhý, který měl spravované kalhoty a černé triko, z něhož mu čouhala prsa, opálená do žhavého bronzu.

A celá malá setnina osmi mužů se klátila s rozházenými rukama, uvolněnými od tíhy a břemene, nazpátek ke hromadě zvětřalých trámů.

Tu štouchl třetí v řadě, jednooký, zezadu do toho v černém triku:

„A vidíš ho tam — tajtrlíka a renegáta!“

A teď zas všech osm mužů zabodlo oči nespokojené a podmračené do vysokého Perutze jako do zloboha. Rozeznali na dálku, jak hází rukama na hromadě kamení a jak mnohem níže stojí Kleiner. A pozvolna se měnily tyto nenávistné pohledy do škodolibého posměšku.

„To víš, co možeš chtít od žida — od smrada!“ rozhuboval se dělník v triku.

„A vidíš a není žid, enem tak vypadá — je jako já z Hononína!“ rozkládal jednooký.

„A dyž není, tož se jeho máma svatě zapomněla s nějakým židáčkem v jejich putyce!“ odpověděl mu zase první.

Obě malé setniny se zase dokejkly nazpátek ke hromadě klád. A nanovo dělníci, určení do hořící červeně a zalití potovými proudy, vyzdvihli i vlekli vzepnutými pažemi k vagonu zase nový náklad, nový trám. A na všech, kromě dvou statnějších junáků, bylo vidět únavu a nedostatečnou potravu: všichni měli vysedlé lícní kosti a hluboké díry ve tvářích od nedostatku. Svalili kládu s třeskotem a hned zas nastoupili zpáteční pochod, který jim byl oddechem.

„Ja — nulku vám dát a fazole byste chtěli! Tak si tropil včera šašky z mojí staré ta kulhavá potvora Theimer!“ Stěžoval si dlouhán v triku na vydávání potraviny ženám ve Warenhalle, které frontovaly na jediné kilo mouky od svítání, frontovaly a na konec poslední nic nedostaly, odcházely za čekání několika hodin s prázdnem s nářkem a se strachem před očima svých dětí.

„Robit a nežrat!“ zaklel jednooký.

„To nám patří. Čemu se dáme?“ rozkřikl se první divoče, ale jednooký se zamračil, jako by se najednou ocitl před srazem:

„To tak, aby mě dostal Makulant!“

A opravdu toto hrozné jméno zlého majora zavřelo hned ústa bouřícímu se nespokojenci. V této zlé době následkem válečné bídy dělník byl slabý a jeho výkon nebyl takový jako jindy, dokud býval alespoň s dostatek chleba. Hned tu byl landšturmák a hned byl volán k raportu: „Vy jste udělal jen jednadvacet kousků — to je pasivní resistance!“ Dostal jako nic týden tuhého vězení a v noci byl zavřený do světnice, plně štěnic. Nenašel se, nevyspal, ale hned ráno přišel pro něho zase voják. V řetězech na směnu a v řetězech zas se směny v náruč kerkrmajstrova. Makulant! Tři slabiky — ale co se do nich vešlo českých vzdechů, tajných kleteb nenávisti, smutku a lidské bídy.

A stín strašlivého jména ležel ještě na zapocenyých obli-

čejích, když se blížily po třetí k vagonu a ten ve vestě nahore na kládách na ně volal zase své: hej!

Najednou k tomu dělníku ve spravovaných kalhotách a v černém triku těsně přistoupil voják, o němž dosud nebylo ani vidu ani slechu a který patrně špehoval.

„Co ste tak na mě hleděl?“ upřel na něho jiskrné oči landšturmák, hezký a červenolící.

„Co?“ utřhl se dělník zamračeně a mrzutě, když viděl, že ostatní po něm koukají zvědavě. Zvedl dvěma prsty pomalu hůl, která se tu náhodou válela na zemi, postavil ji vzhůru okovanou špicí a povídal furiantsky s přimhouřeným okem, jež upíral stále na hůl a ne na vojáka:

„Tak. — Rád bych, abyste mi poradil, jak bych lehkou přišel k penězům, dyž jich tolik máte sám tu!“ a ťukl prstem posměšně do zápisníčku, který měl zastrčený za bluzu.

„Co! Ty si budeš dělat ze mě legraci!“ rozkřikl se hrubě voják, hezký jako panenka.

„Ty tak na mě?“ odpověděl mu dělník křikem, ještě hlasitějším a zvucnějším. „Tak abys to věděl — ty figuro! Já za pár halířů poženu veš do Vídně!“

„Ale to je vzepření subordinaci!“ rozkřikl se landšturmák, vztekem celý bledý.

„Co ty máš mně co vykládat, jen žereš maso a konzervy a máš se jako biskup,“ rozkurážený dělník se rozeřval, jak cítil na sobě všechny oči, všechny nespokojené oči, plné vzteku a zadržované zuřivosti.

„A ty zas, panáčku, půjdeš se mnou!“ voják se roztrásl zlostí a chytil surově se vzpouzejícího za rameno.

Tři dělníci stáli kousek opodál a vyměnili teď tichý pohled němeého a vášnivého dorozumění. To byli ti, kteří se již přes rok scházeli jako spiklenci v nedalekém hostinci při zavřených dveřích a zastržených oknech.

„Marš, marš!“ křičel surový voják. „A rychlejc, potvoro, nebo si zavolám eště pomoc!“

A ukázal rukou napravo: opravdu jako by to ani nebyly závody, ale vojenský tábor. Pušky tam stály složeny do pyramid a vojáci na zemi něco hráli.

Ten dělník v triku, který měl doma kříž se ženou, měl prudkou krev, a oháněl se teď furiantsky pěstěmi. A stále mu jen přibývalo ohně tou nenávistí k tomu císařskému pacholkovi, již četl ve všech očích kolem sebe.

Voják v divoké ráži stiskl až přes sebe husté bílé zuby a jal se vzpouzejícího dělníka žduchat, když se mu stále nechtěl podat. Najednou ho začal podpatkem kopat do zadní části těla, aby jeho popohnal a sobě něco také popřál. Vlkl ho s vášnivou vojákou zuřivostí a bylo znát na jeho hezkém panenkovském obličejí, jedno kopnutí víc nebo míň, na tom mu nesejde. Ba, drobné rysy ukazovaly zrovna zvrhlé potěšení z vojenské moci, z toho, že může pod rozpiatými křídly rakouského orla tlouci, plivat, kopat a páchat všechny surovosti.

„Nemtudu! Nemtudu!“ a jednooký vyplivl nenávistný chuchvalec sliny divokým obloukem až k vojákovi v domnění, že je Maďar.

„Netra vozit gnoja z cuze dědiny, bo je tu tego dost!“ zajkl se až zlobným smíchem jiný, který věděl, že je poturčenec z Bohumína.

A tím opovrživým zavoláním vzrostla vojákova zuřivost až do omámené a opilé zběsilosti, že vypadal, i když ji tam neměl, jako by se mu pěnílo u úst.

A v horečce zpupného vítězství dovlekl konečně vzbouřence až ke skupině vojáků, kteří v povzdálí hráli karty u těch pyramid, které na slunci se bleskotaly vojnou a ocelí.

Zbylí dělníci hleděli zamračeně k puškám a na všech obličejích ležel tak těžce hrozebný stín, že to vypadalo, ještě jedinké slovo a všichni skočí po vojácích.

Jednooký založil nahé ruce a hleděl dlouze za odvedeným, který musil čekat u vojáků, než se jim uráčilo milostivě dohrát.

Pozoroval vztekle ty pány vojáky, kteří s legrací své karty dohrávali, zatím co čekal u nich dělník v železech a potom pronesl pomalu s přemýšlivou a truchlivou hořkostí:

„Sakra, ten toho zas nafasuje od Makulanta!“

A jméno zlého hejtmana udusilo svou tíhou jako hlína oheň, tu rozkypělou zuřivost, připravenou již vybuchnout fackou nebo kamenem.

„A!“ hodil rukou omrzele starý dědek. „Má doma ženu pjeruna a pět děcek. Že nadrží hubu, hromský furiant!“

*) Ukázky z knihy A. M. Tilschové „Haldy“, kterou na podzim zahájí firma Fr. Borový sešitové vydání jejích spisů.

Kniha o tajemstvích života

H. G. WELLS - J. HUXLEY - G. P. WELLS VĚDA O ŽIVOTĚ

Souhrn současných vědomostí o životě a jeho možnostech

3 díly, 1118 stran, 825 vyobrazení, 33 barevných příloh. - Brožované Kč 350.—,
vázané Kč 425.—, v polokůži Kč 500.—. - I na měsíční splátky à Kč 50.—.

DUCH ČASU 10. VI. 1932:

»Nejnovější i věčně platné poznatky vědy nebyly dosud nikdy shromážděny tak inteligentně a zpracovány tak tvůrčím způsobem, abyste měli ustavičně dojem, že čtete nejnapínavější román, jehož hrdinou a tvůrcem je příroda sama.«

DĚLNICKÉ LISTY, Kladno 10. VI. 1932:

»Nikdy snad zákon dědičnosti a problém pohlaví nebyly tak jasně a lidově vyloženy na podkladě vědeckého badání, jako v tomto díle, vybaveném obrazy a diagramy, že už pouhé listování je pro nás filmovou přednáškou o všech problémech života.«

NÁRODNÍ POLITIKA 8. III. 1932:

»Dílo nabývá zvláštního významu i svým velmi poutavým a originálním podáním formálním, nezvyklým u děl poučných — ujal se totiž této stránky sám H. G. Wells, proslulý romanopisec a duchaplný essayista, a dal vývodům svých dvou učených kolegů zevní působivé roucho tak průhledné a jasné, že se tu čtou partie jako román.«

NÁRODNÍ OSVOBOZENÍ 6. II. 1932:

»Veškeré výsledky vědeckého badání biologického jsou tu podány neobyčejně poutavě a přístupně, takže se toto vědecké dílo čte jako román.«

LIDOVÉ LISTY, PRAHA 15. IV. 1932:

»Celé dílo, přes to, že vybudováno na vědeckých základech, je díky práci H. G. Wellse upraveno tak, aby uspokojilo sice i odborníka, ale neunavilo a upoutalo čtenáře, jemuž bude prvou nezkalenou studnicí všeobecného vzdělání vůbec.«

**U knihkupců a v nakladatelství
Fr. Borový, Praha II., Národní 18**